

ԱՐԵՎԵԼԿԷ Pulmann

Կիսամետալ
ԱՅԳԱՅԻՆ
ԳՐԱԿԱՆ ԵՎ ՔԱՐԱՔԱԿԱՆ
ՅՕՐ ՏԱՌԻ
1900

ՔԻՒ 10 ... ՄԱՅԻՍ 15

ԽՐԱԿԻՐ-ՏՆՕՐԵՆ
Մ. ՄԱՍՊՈՐԵԱՆ
ԻԶՄԻՐ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Այլագովոքի. ԽՄԲԱԴՐԱԿԱՆ. — ՇԼՈՂԱՅԻ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ.
Մ. Մ. — Զարեհի Հատիկը. Թ. Բ. Ա. Կ. ԱՆՏՈՆԵԱՆ. — Մար-
դուհի Ճակատագիրը. Թ. Բ. ՄԱՆՈՒԿ Կ. ԽՏՇԵԱՆ. — Երիզայի
Շուրջը. ՊԵՅՄԱՌ-ԱՐԵԻ. — Յուշատեսիլս Չորցած Մաղկին.
Ա. ՏԻՎՐԻԿԵԱՆ. — Տանջող Յիշատակը. Յ. Յ. ԶԱԳՄԱՐՃԵԱՆ.
— «Համայնարան» Բ. Բ. ԶՈՐԵԱՆ. — Առողջապահական Ազ-
դեցության Հոգույ. ՆԱԶԱՐԻԹ Հ. ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ. — Բրոն. Հըր-
սյի-Առկայի Գործը Հերպերդ Մբլնսեր. — Ակնարկներ.
ՎՈՍՄ. — Մխտագնացության լեփեսոս. ԱՐԱՄ. — Քաղա-
քական. — Երեսնեան Որբանոց. — Նախրատուության:

ՄԱՍԼՈՅ ՏԱԿ

ԵՐԲՈՐԴ

ԲՆԵՐՏԱՐԱՆ

ԳՐԱՑՈՒՑԱԿ

ՄԱՍՈՒՐԵԱՆ ԳՐԱՏԱՆ

ՈՎ ՈՐ Կ՝ՈՒՁԷ ՀՍՄԵՂ ՈՒՏԵԼ

ՈՎ ՈՐ Կ՝ՈՒՁԷ ՄՍԻՈՒՐ ՈՒՏԵԼ,

ՈՎ ՈՐ Կ՝ՈՒՁԷ ԱՆԱՐԱՍ ՈՒՏԵԼ:

Փորձի մը համար պատրաստեցէք ձեր կերակուրներն նա-
մանաւանդ Կարադղի և Ծննդի առթիւ անուշեղեկներն Զուի-
ձերիոյ կարագով: Սոյն կարագը տուփերու մէջ կնքուած մաս-
նաւոր բանալիով մը կը բացուի զուտ մէկ օխա պարունակու-
թեամբ 25 դահեկանի կը վաճառուի:

Կարագին տեսակին վիայութեան համար կրնաք զիմել
Sporting-Club ի, New-Club ի, Cerele do Cordelio ի ճաշարանա-
պետներուն:

Լաւագոյնը անձամբ փորձե՛ն է:

Պալքանի զինի առանց քաճի (ալի), անուշ ըմպելիներ,
Միւսքէթի գօնեօք, Շամբանիա, և առանց հօտի ձիթաեփիզ,
Ամերիկայի գարեջուր եւ փափաքողը զիմեն վաճառատունս:

ԱՐԹԻՒՐ ՄՍԵՐԵԱՆ Ֆրանկա լազ, Բասա՛ Քենթան:

Կարագը Հայնոցի դիւրութեան համար Շէրիտճեանց վա-
ճառատունը ևս կ'գտնուի:

12-6

Յ. ԳԱՐԱԳԱՅԵԱՆ և Վ. ԶՄԻՌՆԱԿԵՍԵԱՆ

ԺԱՄԱԳՈՐԾ

Պատիւ ունինք ծանուցանել Արդոյ Հոտարակութեան թէ ի
Զահա Պետէսթէն թիւ 14 մեր նոր բացած վաճառատան մէջ
կը ծախուին մեծ և փոքր քանակութեամբ ամեն տեսակ ժա-
մացոյցներ, ոսկիէ, արծաթէ, նիքէլ, սև oxidé, զարնող աժա-
ցոյց և քրօնօմէթը զրդանի ժամացոյցներ:

Զարթոցիչ, պատի և դպրոցի մեծ ժամացոյցներ (pendules:

Զանազան տեսակ գոհարեղէնք, ինչպէս աղարանջան, քար-
փիցա եւ:

Ժամագործներու և ոսկերչաց վերաբերեալ ամեն տեսակ
զանազան գործիներ:

Հոս կը յարդարուին ամեն տեսակ ժամացոյցներ իրապէս
երաշխատորեալ:

Ժամացոյցներու վաճառումն և յարդարումն արտակարգ
շեղջեալ գիներով կ'ըլլան:

24-5

ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

ԲԱՌԱՐԱՆ

ՔՐԱՆՍ-ՀԱՅ-ԱՅԽԱՐՀԻԿ

Սոյն բառարանն՝ որու վրայ ձեռնհաս գրագէտներու արտայայտած նպաստաւոր ու պատուարեւր գնահատումներն ի փորձ արդարացած են, Հայ ժողովրդեան ամեն դասակարգերու կողմէ տեսած համակիր ընդունելութեամբ՝ ուրիշ նմանօրինակ բառգիրքներու վրայ ունեցած թէ ներքին անհամեմատ առաւելութեանց, թէ ուսանողներու մատուցած լեզուական դիւրութեանց և թէ գնոյն յետին չափաւորութեան համար, այսօր սպառելու վիճակի մէջ գտնուելուն՝ ամեն ցանկացող պարտի փութալ հատ մը գնելու: Մեծ. Բառագիրն յարմար դատած է իր բառգիրքին վաճառման միակ կեդրոնատեղի որոյնը Մամուրեան Գրատունն: Ուստի գնորդները կարող են այդ գրատան վարչութեան անձամբ, կամ եթէ հեռաւոր վայրեր կ'ընակին, գրով դիմել և ստանալ:

Գին Լարակազմ - քղրակազմ	Դր-ը	50
Լարակազմ	»	60
Կաշեկազմ - քղրակազմ	»	65
Կաշեկազմ - Լարակազմ	»	70

ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

Կը տպուին Գրքեր, Տեղեկագրեր, Հաշուեցուցակներ, Տետրակներ, Նամակագրութիւններ, Տոմարի, Հարսնետուն, Մահազդ, Այցաքարդ, Ժապաւէն և ամեն տեսակ տպագրական գործեր, Տաճկերէն, Հայերէն, Արաբերէն, խիստ չափաւոր գիներով:

Տպարանը բաց է ձմեռն ամեն օր առաւօտ ժամը 8-7 եւ մեկուրի և կիրակի օրերն մինչև կէսօր:

ԹԻԻ 10

15 ՄԱՅԻՍ 1900

ԱՅՎԱԶՈՎԱՔԻ

ԸՆԴՀԱՆՐԱՊԷՍ՝ հայերը կ'պարծին թէ՛ ընդունակ են ամեն ճարտարութեան և ո՛ր և է ասպարէզի մէջ՝ առաջնակարգ գիրք մը բռնելու կ'յաջողին, սակայն չեն ուզիր խոստովանիլ, որ, երբ իրենց այդ ընդունակութեամբ բարձրագոյն աստիճանի մը կ'հասնին և հանրային պատուոյ ու սքանչացման առարկայ կ'լինին՝ քիչ շատ կ'մոռնան իրենց տոհմային յատկանիշներն և աշխարհաքաղաքացիութեան հովեր կ'առնուն։ Անտարակոյս՝ ու և է անհատ՝ երբ իր նկարագրով, զիտութեամբն ու հնարագիտութեամբն ընկերային սովորական մակարդակէն վեր կ'ստառնի և մարդկային սեռին դարաւոր գանձերուն ու գիւտերուն նորագոյն բարօրութեան հնար մը կ'աւելցնէ, բնապէս եղական կացութեան մը կ'ախրանայ ամեն ժողովուրդներուն ուշադրութիւնն և պատկանանքը գրաւելով՝ կերպ մ'ամբարտաւանութիւն կ'ըզ-

դայ, և թերևս կ'ստորհի որ իր երակներուն մէջ հասա-
րակաց արիւնէն տարբեր, եթէ ոչ կապոյտ, դերընտիր
արիւն մը կ'հասի, և իր ազդայնութեան զգացումն առ-
տիճան մը կ'այլայլի իսկ՝ եթէ ականաւոր ազդի մը շա-
ռաւիղն անգամ լինի, սակայն երբ այդ անհատը թշուառ
ու աննշան ազդի մը գաւակն է, փորձութիւնն աւելի
ծանր և ուրացումն զրեթէ անխուսելի կ'դառնայ, մա-
նաւանդ եթէ զուրկ է նա տոհմային հիմնական դաստի-
արակութեան ամենակարեւոր տարրներէ, և օտարու-
թեան ու նիւթապաշտութեան մէջ սնած ու ստացած
է այն տաղանդն ու արուեստն որ իր կենաց այնքան
փայլ և անուան այնքան հռչակ բերած է:

Եւ այսպէս արդեօք քանի՞ քանի հանճարեղ հայեր,
հայութեան գոյութենէ ի վեր, իրենց ազգային նշանա-
կութենէ ու նկարագրէ մերկացած և օտարոտի տա-
րադներով զարդարուած, գահավէժ ընկած կորած են
ազգերու թաւալուն հոսանքին մէջ, և ոչ իսկ նշան մը,
հետք մը թողլով՝ թող տոհմային տարեզրութեանց,
նոյնիսկ տոհմային զարգացման գործին մէջ: Եւ սակայն՝
այդ տեսակ եղական անձերու ժամանակակից հայեր
հպարտութեան ու պարծենկոտութեան զգացումով
դիտած և զմայլած են այդ մոլորակներուն վրայ, յուսա-
լով որ անոնց նշոյլներէն ու փառաւորութենէն իրենք
ևս կ'օգտուին, թէև իրօք շրջմովի հուրի պաշտօն միայն
կատարած են ազգային շրջանակին մէջ և ապա անհետ
եղած:

* * *

Եւ միթէ այս օրինակ մոլորակի մը պարտ է նմանցը-
նել այն հռչակաւոր հայ նկարիչն ալ, որ անցեալ ամիս
իր կեանքը կնքեց, այն համբաւաւոր ծովանկարիչն, ո-
րու նմանն, յատկապէս իր բնածին հանճարին ու սուր
դիտողութեան ու զգացողութեան, նոյնքան բնական ե-
րևոյթներու ճշգրիտ իմացողութեան և արուեստին
հմտութեան բերմամբ, ուր ուրեմն երևան կ'եյնեն դա-
բերու ընթացքին մէջ: — Ա՛յ, բնաւ քանի որ իր ծննդա-

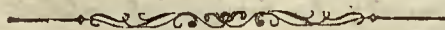
վայրը Թէոդոսիան մօտիկ էր իր սրտին, քանի որ տոհմային ինչ ինչ յիշատակներու հաւատարիմ աւանդապահ մ'էր, քանի որ վերջապէս հայութեան նկատմամբ իր զգացմունքն՝ եթէ ոչ ջերմագին, և իր քսակն՝ եթէ ոչ բաց, իր կարողութեան նայելով, յօգուտ հանրութեան, սակայն ոչ նուազ ճշմարիտ է թէ ականաւոր նրկարիչն, հայութեան անունն ու դրոշմը կրելով հանդերձ, ռուսական ընկերային բարուց և սովորութեանց յարած, Եւրոպայի արուեստագիտական և մանաւանդ ժողովրդային շրջաններու մէջ իբր ռուս նկատուած էր և եւրոպական թերթեր ու հանդէսներ, որ իրաւամբ անոր գովեստներ ու դափնեայ պսակներ կ'հիւսէին, ազգաւ իբր ռուս կ'նկարագրէին այս ցեղով ու ճէտով բուն հայ արուեստագէտն, որ արդէն ռուս նկարիչներու դասուն մէջ շքեղ տեղ մը բռնելու սահմանուած էր:

* * *

Եթէ ոչ այնքան մօտէն որքան եկեղեցական կարգին մէջ՝ այնչափ նշանաւոր հանդիսացած եղբայրն՝ Գաբրիէլ Կպիսկոպոսն, ծանօթ էր ինձ, գէթ պատիւ ունեցայ այդ մեծ մարդուն հետ մի քանի անգամ տեսակցիլ ի Բեդրդպուրէի 1858ին, իր ապարանի աշխատանոցին մէջ, պաշտօն ունենալով իր եղբոր մի յանձնագիրն իրեն ներկայել, իր առողջ տարիքին մէջ էր Այվազովսքի և հրաշակերտներ արտադրելու փառաւոր ճամբուն վրայ: Կերպ մը ահ ու պատկառանք կ'յուզէր զիս երբ ներկայացայ, և տեսայ նկարիչն ահագին կտաւի մ'առջև՝ մէկ ձեռքը վրձին, միւսն՝ գունակալն, սակայն իր սիրալիւր ընդունելութիւնն, գիրը կարդալէ ետեւ, ցրուեց այլութիւնս, մանաւանդ իր համակրելի գէմքն, անուշ ու սուր աշունքն, վայելուչ հասակն և պարզ ու հրապուրելի ձևերն բոլորովին դրաւեցին սիրտս և ինձ համարձակութիւն տուին այցելութեանս նպատակին վրայ երկարօրէն խօսիլ: Նոյն պահուն՝ ռուս այցելուներ ևս գալով՝ մեր տեսակցութիւնն կարճ անցաւ և միայն

երկրորդ ու երրորդ այցելութեանս առթիւ նոր լոյսով մ'երեւցաւ ինձ անուանի արուեստագէտն, որ ռուս պաշտօնական շրջաններու մէջ մեծ ազդեցութիւն ու յարգելիւններ, սակայն՝ շրջահայեցութեան թէ ոչ մեծ մասը դերու յտուով համեստութեան բերմամբ էր, որ զոչ ոչ ու սակաւախօս էր, տոհմային խնդիրներ չօշափելու տրամադիր չէր դռներ, և միշտ զեղարուեստի, և յատկապէս իր արուեստին վրայ խօսելու առթիւ պերճախօս էր։ Եւ երբ կ'դովէի չափաւոր լեզուով իր հանճարն, քնական տոգորք մ'է ըսաւ, և վրձինն առնելով՝ իրր վարձ տկաւ շարժել արագ արագ կտաւ ին վրայ և յանկարծ դոյներու քառսէն և խառն ի խուռն ստուերներէն կենդանի, ակնախտիղ առարկաներ դուրս կ'ցայտէին, և յանկարծ լուսինն՝ որ իր տմայն արծաթի նշուլներն կը տխրէր ալէկոծ ծովու մի վրայ, և հեռուն նաւ մ'որ կը մաքառէր կատաղի ալեաց դէմ, մերթ անդունդներու խորն դարավիժելով և մերթ կոհակներու կատարը տատանելով երևան կ'երնէին։ Նկարիչն՝ իրր թէ ինք չէր այս ահարկու ու վտեմ տեսարանին հեղինակն՝ անտարբեր ու ժպտուն դէմքով ինձ կ'նայի, և ես զմայլած կ'ըսեմ — ի՞նչ բնական տեսարան։ — Եւ իրօք՝ բնութիւնն եղած է միշտ իմ վարպետս, ըսաւ անուանի նկարիչն, թէ և երբեմն՝ անոր խորտ ու բորտ կողմերն ուղղելու յանդիմութիւն ունիմ և արուեստին հմայքն անոր ազդելու։

Այսպէս էր մեծ վարպետ նկարիչն, որ զեղարուեստից սլաւամութեան մէջ անմահ անուն մը կ'իջողու։

(23)

ՅԵՆԵԼԱՅԻ ԺԱԿԱՏԱԳԻՐԸ

ԳԼՈՒԽ ԻԳ.

ՄԱՀԱՄԵՐԸ ՀԻՒԱՆԳ

Գրողն՝ « ԳԱՄԻՆ »

ՄԵՐ տառնեկներորդ դարը, ինչպէս ամենքս գիտենք, մի միայն վերլուծական դար մ'է։ Քիմիաբաններ զիշեր ու ցերեկ կ'անցնեն որպէս զի բոլոր երեւոյթին անշուշտ խառնուրդի մը յատկութիւնները հետազօտեն, և իրենց գործը չեն թողուր մինչև որ չստապեն թէ ինչ համահաստեօթեամբ նախնական կազեր խառնուած են անոր բաղադրութեան մէջ։ Միևնոյն կերպով գիտական մարդիկ, շարժառիթներու գննիչներ և նոյնպէս հետաքրքիր աշխարհիկ քարոզիչներ, այսինքն՝ ֆրանսոցի վիպագիրներ, մարդկային սրտի մը կնճռոտ գլացումը ձեռք կ'առնուն և զայն կ'ուլորեն և ներսը դուրսը կ'ընեն և անբաւ ճիշդ կ'ըմտին որպէս զի այդ զգացման ծաղումը գտնեն ժողովական ազդեցութեանց կամ արեան սպիտակ կամ կարմրուն գոյիկներուն զերակշռութեան վերադրելով։ Այս վիպագիրներուն հետազօտութեանց արդիւնքն այնքան արգասաւոր չեն միշտ որքան քիմիաբաններուն գննութիւնները, վասն զի ամեն մարդկային կազմաւորութեան մէջ անձանոթ քանակ մը կ'մտնէ որ ամեն բնախօսներու նաեւ հոգեբաններու հաշիւները վեր ի վայր կ'դարձնեն։ Սակայն ամենքն կ'շարունակեն իրենց աշխատութիւնն անվհատ, և կարելի է ըսել անոնց համար, ինչպէս երբեմն հին ալքիմիստներու համար, որ եթէ փիլիսոփայական բարձր գտնելու անկարող կ'լինին, զէթ տատահաբար զիւտեի կ'ընեն որ կ'օգնեն մարդկային սկիտոյից ու տկարութեանց մատին աւելի որոշ զաղափար մը կազմել։ Աւելորդ է ըսել, որ սիրոյ գլացումն, կամ սոյն զգացման ներգործութեան ներքեւ գտնուող մարդու մը կամ կնիկան մը վիճակն, իրենց հետազօտութեանց սիրական նիւթն է, և որքան սրիշ զգացումներու հետ խառնուած լինի — Երկնակի համար պարտաւորութեան, պաաւոյ կամ հոգարտութեան կամ տոկոսութի հետ — այնքան աւելի ախորժելի կ'երևին. վասն զի, քիմիա գիտներու նման՝ իրենց անձանոթ բաղադրութեամբ, կարող են

իրենց վերլուծական ճարտարութեան ըիսկ մշտմ' մը տալ, զայն մաս առ մաս բաժնել և գոհութեամբ ցոյց տալ թէ այդ զգացումն բաղկացած է մանր ու խառն զգացումներով, և թէ, իբրեւ ուրիշ բան չէ այլ միայն ժառանգական բնազդներու և ձկնուռներու պարզ խառնուրդ։

Յակինթի մայրն վիճակն՝ իր բարեկամին բացակայութեան միջոցին, երբ նա ապարդիւն ու աննպատակ խուզարկութեան համար Կէրնսէյ մեկնած էր, այնպիսի վիճակ մ'էր որ ֆրանսացի գիտնական վիպասանի մը խորունկ ու ակործելի զննութեան նիւթ պիտի ընծայէր։ Եթէ ինք Յակինթ այդ զննութեան ձեռնարկէր բողբոլիլն անկարող պիտի լինէր ի կատար հանել իբր ենթակայ, վասն զի Յակինթ, իրեն ծանօթ պատճառներով, կ'իտրշէր այդ փափակ վայրկեանին իր զգացումներն ու փափաքները շատ մտէն քննելէ։ Շատ հաւանական է որ կ'վախնար հասնիլ այն եզրակացութեան որ այդ ամենուն խորը կ'պնտուէր։ Պզտիկ պատշգամ մը կար Լիվրբուլի պանդակը ճիշտ այն սենեկէն դուրս ուր Ռօնի, իբրեւ նորաբոյժ, մարը կողմէ կ'ինամուէր՝ մեր դիւցազնը այդ պատշգամին վրայ նստած՝ կէս օրէն ետք՝ իր զբաղիլը կ'ծխէր, անկապ խորհուրդներ յղանալով ու վանելով դատարկութեան մէջ մտիտ ոլոր օղակներուն նման։ Թերեւս աւստրալեան տալուարութիւններ էին բան խորհուրդներ, կէս տրամագին և կէս հաճելի խոհեր, սրոյ խոհեմութեան չէր բանաւոր ձև մը տալ։ Նա բաջ դիտէր թէ սիրական փափաք մը կ'տածէր որ ներկայ ժամանակն անսահման ապագայի մը չափ երկարի, չէ թէ իր հէք բարեկամին տկարութեան և տառապանաց բերմամբ, այլ միայն, այն բռնաշունչ հոգիներն անողութեամբ որ նոյն պահուն Կէրնսէյի նաւակները կ'ազդիւրէր ծովու վրայ երթնւելիկու։ Նա չէր ուզած որ իր ստորադրութիւնն առ Ֆէնէլա ուղղուած հեռագրին մէջ երեւի ամանայն անուան հետ, բայց բանի որ բաղն (ճշմարիտը խօսելու համար) Ֆրէնքի յիմարութիւնը զօրեց զինք վայրագ խուզարկութեան մը ձեռնարկելովը, գաւիլն և Ֆէնէլայի հոգն իր վրայ թողալ, բնականապէս Յակինթ կ'զգար թէ այս վիճակին մէջ բանահաւան արգարութիւն մը կար, զոր ներելի էր իբն վայելիլ որքան որ տեւէր։ Շատ երկար մտածեց Ֆէնէլայի բնաւորութեան վրայ, որ վերջնաւ իրեն նոր լոյսով մը յայտնուեցաւ։ Նա յիշեց որ ներս առաջին հարցումն, ներս առաջին ազգային, երբ պանդոկը մտնալու պիտի, իր որդւոյն համար էր։ Միայն վերջը նէ բիշ մը հօգաւորութիւն ցոյց տուաւ Ռօնիի հօր համար։ Ուրեմն Ֆէնէլա

չէ՞ր համահերպած իր բազդին . . . այո՛, միթէ կամովին չէ՞ր
բնորած կենդանի այրիութիւնն անթուելի տարիներու համար:
Սակայն իր որդին իր մօտ պահած էր միշտ, և, կարելի եղա-
ծին չափ, իր սրտին պիտոյքը գոհ բրած էր, վասն զի Յակինթ
ուրիշներուն հետ այս կարծիքն ունէր թէ Ֆէնէլայի խնկարկու-
նեբաւ խումբն չէին կրցած գրաւել իր սիրտն, թէև ներաւ տնայ-
նասիրութեան ճարակ առած էին: Արդեօք, կ'հարցնէր իւրովի,
Ֆէնէլա այն կարգի կանանց կ'պատկանէր, որոց մասին Տիմա
որդին կ'խօսի բաւով, կան բնոյթներ որոց մէջ մայրական բնագ-
ղը կնութեան բնազդին կ'յաղթէ, և թէ կ'ենր կ'զարդի ամուսին
ու մայր լինիլէ, և կ'լինի մայր ու ամուսին, կամ թերեւ՝ բոլո-
րովին մայր: Այսպիսի պարագայի մը մէջ, եթէ ո՛ր և է մարդ ներա
փորը գտնելին ճշմարիտ բարեկամն ու պաշտպանը կանգնի կրնայ
ապահով լինիլ ներաւ սրտին մէջ ալ երկրորդ տաքուկ տեղ
մը բռնել: Յաւալի էր արշարն որ Ռօնիին բնական պաշտպանն
իր պատասխանատու պաշտօնին ընդունակ չէր բնաւ: Թէպէտ լորտ
Ֆրէնսիս որդւոյն համար սիրոյ ջղաճգային պայթումներ ցոյց տը-
ուած էր, և անոր սիրոյն համար ի Նիւ-Եօրք, անօգուտ նահատա-
կութեան մ'ենթարկուած էր, որմէ, սակայն, ցորենի հատի չափ
խելը ունեցող մարդ մը կրնար խոյս տար, բայց բառին բուն նշա-
նակութեամբ իր որդւոյն հայրն չէր եղած: Նաև ոչ իսկ փորձ բրած
էր մօրը սիրտը գրաւել մանկան սրտին միջոցա՝ իր ամուսնական
բաժանման երկար տարիներու ժամանակ: Եւ Յակինթ ինչպէ՞ս
տարբեր կերպով պիտի վարուէր եթէ անոր տեղը լինէր, բայց, այն
ատեն, ինչպէս կ'խորհէր, բնաւ Ֆէնէլայէ չպիտի բաժնուէր: Յա-
կինթ երբեք պատճառ մը, պատրուակ մը չպիտի ընծայէր Ֆէնէլայի
իր բովէն հեռանալու, իսկ ներաւ հարսնութեան առաջին տարիները
ցոյց տուած պըրստիրական շարժումներուն վրայ ալք պիտի գոցէր,
բաջ համազուած լինելով որ այդ թեթեւութիւնները չպիտի տեսնէին
երբ ներաւ իմաստութեան ակաւան բուսնի: Արդ՝ ինչ որ իր ամուս-
նոյն առաջնորդութեամբ չկրցաւ սորովիլ, Ֆէնէլա կենաց փորձառու-
թեամբ սորվեցաւ Հիմակ դարմանալի խոհականութեամբ կ'վար-
ուէր և անտարակոյս զմայրելի կենակից մը պիտի լինէր խոհական
մարդու մը համար: Յաւալի է, կ'մտածէր Յակինթ — թէև չեմ
կարծեր թէ այդ մտածումն անկեղծ լինէր — որ Ֆրէնք դուրի էր
այդ յատկութեանէ: Մեշտաւ աղնիւ մարդ մ'էր, սակայն ջղուտ, և
եթէ քիչ մը խելը ունենար այդ տանն ղմբարկութեանց առաջն ա-
ռած պիտի լինէր: Երբ այսպէս իր բարեկամին թերութիւններն ա-
նորոշակի կ'նկարուէին իր առջև զլանիկին մասիս օգտիներուն

մէջէն, ուրիշ հեռաւոր միջավայրի մը յիշատակն անոնց տեղ յան-
կարծ կ'բռնէր և ծխողին գէմէին վրայ անվրէպ թեթև ժպիտ մը կը
գրգռէր, չէ թէ շրթային ծպիտ, այլ աչքին մօտ կաշիին անդիտակ
մի ձկնաժաճ, որ ներքին խնդութեան մը տպաւորութիւնը կ'արտա-
յայտէր։ Այդ միջավայրը տեղի ունեցած էր այն առաջին առաւօտն,
երբ Ռօնի աւելի քաջատղջ, զիւրազուր կառքով, Սէֆդըն Բարբ
գնալու կարող եղաւ, մինչ երէտ կողմէն մայրն ու Յակինթ կ'բալէ-
ին։ Նոյն պահուն Ռօնի նշմարելով նաւաստի մ'որ նստարանի մը
վրայ բաղմամբ կ'ը պարսպ ծխափայտը ձեռքը բռնած, (թերևս զայն
լեցնելու ծխախոտ չունենալով) և իր աչքին առջև բերելով, նա-
ւային ուղեւորութեան ասան, սիրական պղտիկ նաւաստին և իր նը-
մաններն որ միշտ ծովու վրայ վտանգներու ենթարկած են, խնդրեց
որ իր կառքը կեցնեն, մինչ ինք իր նոր քսակն հանեց և մօրը աը-
ռած վից բէկինոյը խեղճ նաւաստիին տուաւ։ Մարդուն երախտա-
գիտութիւնն անսահման եղած էր։ Գլխարկն հանելով այդ խմբին
առջև, զոր ընտանեկան խումբ մը համարած էր, այս խօսքն ար-
տասանած էր — « Առաւօտ, Պարսն և Տիկին, պահէ պահպանէ
ձեր այս զաւակն ու սերունդը, և այս է շնորհասպարտ սրտի մ'ան-
կեղծ մաղթանքը։ » Յէնկայի գէմէին վրայ մօտ վարդի զոյներ ելե-
ցան, և Յակինթ խնդութեան և ցաւակցութեան անհեթեթ յուզում
մ'զղաց ընդ առաջ բաշխով։ Շատ կ'փափաքէր նորէն հանդիպիլ
այդ նաւաստիին, չէ թէ անոր սխալմունքն զղղելու, այլ վարձատ-
րելու համար։

ՅՈՐՇՆԻ ԼԱՅԻԿԸ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ խումբ մը խրամի մը եզերքը կը խաղա-
յին, անոնցմէ մէկը հաւկիթի խոշորութեամբ բան մը նշմարեց որ
ցորենի հասկի մը ձևն ունէր։

Մանուկները ձեռքէ ձեռք կը փոխանցէին և զարմանօր կը զի-
տէին այս հանաք։ Մարդ մը, որ անկից կ'անցնէր, բանի մը կո-
պէկ վնարելով գնաց։ Մարդը բազաք կ'ներթար, ուր այս առարկան
իբր հեռաքրքրական ինչ մը, կայսեր ծախեց։

Գիտունները ջարին բով խորհրդակցութեան հրաւիրուեցան,
քննելու և որոշելու համար թէ այս առարկան հաւկիթ մէն էր թէ
ոչ հոնա մը, զիտակներով, մանրադէտերով և այլ գործիքներով
զինուեցան, իրենց աշխատանքը պարսպ ելաւ։

Այդ անձանթ իրը պատուհանի մը եզրը հաստատեցին. թըռչունները որ սոց կողմերը ուտելիք կը փնտռէին, եկան կտուցի հարուածներ տուին և ծակ մը բացին: Ուրեմն այս առարկան հատիկ մըն էր և դիւրաւ ճանաչելի, որովհետեւ մէջ տեղը հետք մը կար. այն առնները գիտունները ցորենի հատիկ մը ըլլալը յայտարարեցին: Կայսրը զարմացաւ և հրամայեց գիտուններուն հետազոտելու թէ ինչո՞ւ համար այս հատիկը այնչափ խոշոր է և ինչո՞ւ ասոր նման ուրիշ մըն ալ կարելի չէ գտնել:

Գիտունները զիմեցին իրենց գրքերուն, բառարաններուն և ծանօթաւարներուն, սակայն ընդունայն:

— Վեհափառ, ըսին, կայսեր, հունտին վրայօք գիւղացիները միայն Ձեզ կրնան ծանօթութիւն տալ, թերեւ իրենց նախահայրերէն ասոր վրայ խօսուիլը լսած ըլլան:

Կայսեր բերին կորագամակ ծերունի մը, առանց տկոպի, երկայն ճերմակ մօրուքով և երկու ցուպերու յենած:

Հունտը ձեռքը առաւ, բայց հագլու թէ կը տեսնէր, շօշափեց, ձեռքովը կշռեց:

— Ի՞նչ կ'ըսես, ծերունի, հարցոյց կայսրը, կենացդ մէջ ասոր նման ուրիշ մըն ալ տեսած ե՞ս. ի՞նչ բանի կ'ծառայէ, տեսած ե՞ս ցանուիլը կամ հնձուիլը:

Ծերունին որ բլի մ'ալ խլութիւն ունէր, կայսեր լսածը չը հասկցաւ, և պատասխանեց այսպէս:

— Երբէք ասանկ ցորեն մը ծախու առած չեմ, երբէք ցանուիլը տեսած չեմ, իմ գնած ցորենս միշտ շատ փոքր կ'ըլլար, իմ հայրս ձեզ պիտի բացատրէ. թերեւ տեսած ըլլայ այն տունիւր որ այս հունտը կ'արտադրէ:

Կայսրը ծերունիին հայրը կանչել տուաւ: Միայն մէկ ցուպի կրթնած եկաւ, աչքերը տակաւին բաւական աղէկ կը տեսնէին, և մօրուքը ալեխառն էր, ուշի ուշով քննեց հունտը:

— Ըսէ ինձ, ծերունի հայր, ի՞նչ օգուտ ունի այս հունտը, հարցոյց կայսրը, ցանուիլը երբէք տեսած ես կենացդ մէջ և կամ ուրիշներու վաշտերուն մէջ հնձուիլը:

— Ոչ, պատասխանեց ծերունին, այս տեսակ ցորեն ոչ տեսած և ոչ գնած եմ, որովհետեւ իմ երիտասարդութեանս յրամ չէին գործածեր: Այն ատեն մեր հունձքերուն արտադրած հացովը կ'ապրէինք, և կուտայինք անոնց որ բնաւ չունէին: Բայց այս հունտը չեմ ճանչնար, միայն կը յիշեմ հօրմէս լսած ըլլալ թէ, իր տեսնը ցորենի տունիւր աւելի կը մեծնար և աւելի խոշոր հատիկներ առաջ կը բերէր: Պէտք է հայրս հարցաքննուի:

Եւ զացին ծերունիին հայրը բերելո՞ւ :

Այս վերջինը աւելի կորսովի էր և աւելի շիտակ կը բախը, և կաւ առանց ցուտի, աչքերը կրակոտ էին, յստակօրէն կը խօսէր և իր մօրմօրէն մէջ հաղու թէ ճերմակ թելեր կ'երևէին :

Հունտը անոր ցուցուց, կայսրը : ծերը ձեռքը առաւ և երկարօքէն դիտեց :

— Որչափ ծամանակ կայ որ ասանկ հունտ մը տեսած չիմ, ըսաւ, բերանը տարաւ, համը նայեցաւ և շարունակեց : Եդն ինքն է, միևնոյն տեսալէն է :

— Կը ճանչնաս ուրեմն այս հունտը, ծերունի հայր, ըսաւ կայսրը, ո՞ւր կը բուսնի և ի՞նչ եղանակի մէջ, դռն լնդդ հանած և քաղած ես :

— Իմ երիտասարդութեանս այս ցորենը միայն կը ճանչնայ յինք, և մեր ամենօրեայ հացը անկից կը պատրաստէինք :

— Ծախսօ՛ւ կ'առնէիր թէ ոչ ձեր ցանածը կը հնձէիր, հարօցուց նորէն կայսրը :

— Հին ատենները, ըսաւ ծերունին, և ժպտեցաւ իր երիտաւ սարդութեան յիշատակները միտքը բերելով, հացը ծախելու և ծախու առնելու մեղքը չէին գործեր : Ոսկին ինչ է չէին գիտեր, և ամեն մարդ պէտք ունեցածին չափ հաց ունէր :

— Ո՞ւր էր դաշտդ, ծերուկ հայր, ո՞ւր կը բուսնէր ասանկ ցորեն մը :

— Իմ դաշտս, կայսրդ իմ, այն հողն էր որ Աստուած ամենուս տուած է մշակելու համար : Այն ատեն հողը ոչ մէկուն կը պատկանէր, ամենունն էր : Ամեն մարդ իրեն պէտք եղածին չափ կը մշակէր, կարենալ ապրելու համար, և իմ դաշտս այն գետինն էր որ կը մշակէի : Մէկը չէր ըսեր « քուկդ, իմ », իմ սեպհակաւորութիւնս, զրացիկսն : Մեր աշխատութեան պտուղը կը քաղէինք և կը գոհանայինք :

Կայսրը աւելցո՞ւց :

— Հասկցուր ինձ, ծերունի, ցորենը ինչո՞ւ համար այնչափ պզտիկ է հիմա և ինչո՞ւ համար այնչափ խոշոր էր այն ատեն : Եմանապէս ըսէ ինձ ինչո՞ւ համար քու թոռդ երկու ցուպերու կը թնամ կը քալէ, որդիդ միայն մէկով : Իսկ դու քու մեծ տարիքիդ հակառակ առոյգ ես և կործովի, ձեր երեքին ամենէ հառունը դուն պէտք էիր ըլլալ, ամենէ կայտառն ես : Քու աչքերդ մաքուր են, ախտներդ ունիս և ձայնդ երիտասարդի մը ձայնին չափ զօրաւոր է : Ինչո՞ւ համար այս անպէս է, ծերունի հայր, դիտես մի՞ :

— Այո, գիտեմ, վեհափառ Տէր, անօր մարդիկ իրենց պէտք

ունեցածին աւելին տենչովը կը մաշին, փոխադարձաբար նախանձոտ են և ցանկացով: Ապրեցայ վախճալով և պատկառելով Աստուծով, և ունեցայ միայն այն՝ ինչ որ ինձ կ'պատկանէր իմ աշխատութեանս շնորհիւ, և երբէք իմ մերձակային աչք չը անկեցի:

Թարգմ. Ա. Վ. ԱՆՏՈՆԵԱՆ

ԿՈՍՏ ԱՆՈՆ ԴՈԼՄԻՈՑ

ՍԱՐԴՈՒՆ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ

«Ա»- Ե ի մարդուն ապագան յոյսով լի է. բայց զայն անհատաբար առնելով կը տեսնենք որ քանի տարիքն առնէ, այնքան կ'սկսի, վախ մը զգալ մահէն, անհունէն, ու անփոյթ գտնուիլ այնպիսի բաներու՝ որոնք երկաստարգութեան մէջ իրեն մեծ հաճոյք մը կ'ազդէին:

Բայց եթէ կեանքը լաւ գործածած է ու խելացի կերպով «երկու ձեռքերն» ալ կեանքի վառարանին առջեւ լաւ մը տաքցուցած, կարելի է ըսել թէ, փոխանակ վախճալու՝ ուրախ ալ ըլլալու է, թէ և քանի զօրութիւնը պակսի՝ այնքան զործելու կարողութիւնը կը թունայ: Կարգ մը կեանքեր կան որ ծերանալով, արձէքնին կը կորսնցնեն. ու հաճայց զգալու կարողութենէն կը զրկուին, կան ալ որ օրերնին մինչև վերջը, խաղաղ ու հանդարտ կ'անցնեն ու կամացուկ մը վը հեռանան աշխարհէ:

«Երբ կը մտածեմ ծերութեան վրայ» կըսէ Կիկերոն. «Կը գտնեմ այլ և այլ պատճառներ որ զայն խեղճ ու թշուառ կը ցցունեն. նախ՝ կը պարտաւորինք գործէ քաշուիլ: Մարմինը հեռզհեռէ կը տկարանայ, կիրքերէ կը զրկուինք, մահը արագ ըայլերով կը մօտենայ»:

Հիմա տեսնենք թէ ոյս պատճառները բանաւոր են թէ ո'չ: Գործերէ քաշուիլը, հանգստանալու պէտք մը կը նշանակէ, և ասոր մէջ տխրելու բան մը չիկայ. երկրորդ պատճառի մասին արդէն խօսած ենք «առողջութեան» գլուխին մէջ: Գալով երրորդին թէ «ծեր հասակը մարդը կիրքերէն կը զրկէ»: Միթէ ասոկէ աւելի վեհմ առանձնաշնորհում գտնել հնա՞ր է: Կիրքերը արդեօք ի՞նչ ցանցանքներ գործել տուած չեն երկաստարգական Լրակոտ թափններն: Մանիւ կ'ըսէ թէ մէն մի մարդ տոսնձին կը ծնի ու կը մտնի և առանձին կ'ստանայ իր բարի գործերուն վարձատրութիւնը և չար գործերուն պատիժը: Երբ մեռնի, մարմինը գետին ինկած ծառի մը

հեման երկրի վրայ կը մնայ, սակայն առաքինութիւնը հոգիին կ'ընկնէրանայ: Հետեւաբար մարդ առաքինութիւն ցտանելու և ամբարեղու է. որպէսզի կարող ըլլայ անբաժան բնկեր մը գտնել ու անոր հետ միմեան և դժուար տեղերէ անցնել: Բայց ինչ է մարդը:

Ըստ Էմբարնի մարդը «Աշխարհի արեւն է. աւելի արեւը ունիքան իրական արեւը: Իր սրտին զարմանալի բոցը, լոյսը, տարութիւնը, աւելի զօրաւոր են քան արեւինը:»

Պլատոն «Քիրրըսի», մէջ մարդը կը ներկայացնէ իբր երեք բնութիւն ունեցող էակ մը. ու կը բաղդատէ զոյգ մը լծուած թռչաւոր ձիերու և կառավարի մը. երկու ձիերէն մին ազնիւ է, խիստ միտը ուղեւոր ու ստորին: Ազնիւ երկվարը միշտ կը ջանայ կառքը վեր վեր ցնել, մինչ ազնիւ ձին կ'աշխատի տարազակ: Կառավարն էր կախում ունի ազնիւ ձիուն յաղթութիւնը աղահակելը: Կիկերոնի յիշած չորրորդ պատճառը, այսինքն մահաւան մօտ ըլլալը, իրաւ որ շատերու միշտ երկվարի և մտահոգութեանց տեղի տուած է և Եղիպտական հանդէսներու մէջ ի տես դրուած դաժապներու պէս կ'իմանք ի ուրախութիւնը տախտակայ բրած է:

Սակայն պէտք է որ մենք մահը չարիք մը նկատենք. Քոնքրէ մահը բարեկամ մը կը համարի. Լոնկիթէլլօ անոր գոյութիւնն իսկ կ'ուրանայ ըսելով թէ լոկ ճամբորդութիւն մէ: Չանազան բժշկական բնութիւններ ցցուցած են որ մահամիտքը հազիւ թէ ցատ մը կամ վիշտ մը կ'զգայ. մինչև իսկ պատերազմի դաշտի վրայ մեռնողները շատ քիչ չարչարուած են: Կէօթէ մոտաւ առանց տատապանքի նշան մը տալու, երբ դարձան զալուստէն ուրախացած՝ կը պատրաստուէր նոր բան մը գրել: Մօցարդի համար կը պատմուի թէ անկողին վրայ, հոգեհանգստեան նոր եղանակ գրելու զբաղած էր, երբ վերջին շունջը փչեց. Պլատոն՝ մեռաւ գրած ժամանակը. Լիրան՝ երբ Յարապաի պատերազմին վրայ գրած գրքին մէկ մասը կը կարդար. Պլյք երգած առնն մեռաւ. Վալինէր բնացած միջոցին երբ՝ դուրսը կնոջը ունի վրայ՝ կը հանդէսէր:

Հանդերձեալ կեանքի մասին երկու տարբեր տեսութիւններ կան. ոմանք կը հաւատան հոգիի անմահութեան, սա կերպով թէ կեանքը և հոգին կը շարունակուի որչա՞ր որդի հետեւաբար չի կորսուիր: Իսկ ուրիշներ կըսեն թէ, հոգին անհատաբար անմահ է: Այս մասին Կիկերոն կըսէ «Անմահ ըլլալու սահմանուած ըլլանք թէ ո՛չ. փախաբեղի է որ մարդ յարմար ժամանակին մեռնի. զի, ինչպէս որ բնութիւնը ամէն բանի, նոյնպէս ալ կեանքի սահման մը պաշտած է որ է ճերմութիւնը: Պլատոն աւելցուցած է թէ «Աստուծոյ գործերը կը ցուցնեն թէ ապրումն կեանք մ'ըլլալու է:»

Ուսմանը կը պնդեն թէ, անմահութեան, եթէ կայ. ոչինչ, ճանաչարացիէ բան մ'ըլլալու է. այնպէս որ հոն տեղի միօրինակութիւնը և տեղափոխութիւնը փոխանակ մարդը առելի երջանակ ընելու ծուլութեան կ'առաջնորդեն: Ասոր ալ զիտութիւնն է որ պատասխան մը տալ կը փորձէ. «Բնութեան և կենդանական աշխարհներու մէջ կատարուած հետազոտութիւնները. նոր գիտները, նոր գաղափարները, հիմայ մեզ շուարեցնող շատ մը հարցերու լուծում գտնելը, աստղերն, և միլիոնաւոր երկնային մարմինները, անոնց մէջ գտնուած հրաշալկերաները, մեր աշխարհին գեղեցիկութիւնները, բնական են մեզ գէալ յառաջ նայելու յոյս մը տալ»: Կրկերոն չափազանցած չէ երբ ըսած է «Երբ պիտի դայ այն օրը, որ աշխարհի հոգեբուն ազատած, թույլմ գէալ ի հոգիներու և երկնային էակներու գեղեցիկ բնակավայրը: Սկզբաւ ևս Աթէնքի ժողովարդին առջև խնդրինքը պաշտպանած միջոցին ըսած է. «Եթէ խորհինք կը «տեսնենք որ մահը բարիք մէ բանի մը պատճառներով. կամ ոչ» «չութեան և անզգայութեան վիճակ մէ և կամ, խնայէս մարդիկ «ևս կրսնի հոգին այս աշխարհէն գէալ ուրիշ մը ըրած ճամբորդութիւնն է: Երեսակայեցէր թէ մահը բռնի նման անզգայ վիճակ «մ'ըլլայ այնպէս որ նոյն խակ գէալ երազներով չի խանդարուի. միթէ «անբացատրելի շահ մը չ'է: Եթէ մարդու մը առաջարկուէր որ խառն «նախնթոր երազներով չի խանդարուած բռն մը բնանար ու մեզ «պատուէր թէ այն իրիկուան տէս հանդիստ՝ բանիդ իշխներ անցու «ցած էր կեանքին մէջ, վստահ եմ որ մենէ և ոչ մէկը շատ չ'պիտի «գտնէր: Մահը՝ այն հանգարտ դիշերուան կը նմանի. հետեաբար «շահ մէ, իսկ յաւիտենական բունը երկաւր գիշեր մէ: Մահը եթէ «ուրիշ տեղ փոխադրութիւն է, զարձեալ մեծ բարիք մէ: Երբ ուխտաւորը հասնի վարի աշխարհը ալ ազատ պիտի ըլլայ այս երկրի «արդարութենէն. անոր դատաւորներէն, հոն ճշմարիտներ պիտի «դռնէ որոնք արդարութեամբ դատ կը տեսնեն. գոր օրինակ. Միհոս, «Ռատամանատս. Եւքսիս. Թուրգոմէլոս. և աստուածներու արդար «զաւակները: Փառք մը չէ՝ արգիօք Որփէտի, Միւսէոսի, Հե. «զեւորի, Հոմերի տէս անձանց հետ խօսակցելու առիթը գտնելը: «Աս ալ մահը պիտի տայ. թո՛ղ մենիմ ուրեմն. Փալամիտիսի. Թե. «լամենի որդիին Սյաբի և հին օրերու հերոսներու հետ եթէ տեսնուիմ. «պարճանք պիտի համարիմ ինձ. անոնց բաղդակից ըլլալու արժա. «նանալովս: Ո՞վ դատաւորներ, երջանիկ պիտի ըլլամ նաեւ Տրոյ. «եայի պաշարման հերոսները, Ոգիսեւը, Սիսիփոսը և շատ մը ու. «րիշներ տեսնելու. անոնց հարցումներ պիտի ուղղեմ: Ուրիշ աշ. «խարհի մը մէջ մարդը մահուան չեն դատապարտեր հարցումները:

« րաձ ըլլալուն համար: Ուստի լա՛ւ աչքով նայեցէք մահուան ու
« գիտցէք որ անկէ բարի մարդու մը բնաւ չարիք չի կրնար հասնիլ:
« Աստուածները զինքը չեն լքիր. ինչ համար կը նախընտրեմ մեռ-
« նիլ, առոր համար էր որ պատգամը լուս մնաց: Արդ, բաժանման
« ժամը եկած է, մենէ իւրաքանչիւրը իր ճամբան պիտի շարունակէ,
« ես կ'երթամ'մ' մեռնելու . . . իսկ դո՛ւք ապրելու. և Աստուա՛ծ գի-
« աւ թէ մենէ ո՛րը լուսագոյն ճամբան յնտրած է: »

Սողոմոն, ևս քսած է. « Արդարներու հոգիները, Աստուած կը
պահէ և ոչ մէկ տանջանք չի կրնար անոնց վնասել. տգէտները կը
կարծեն թէ մեռցնելով՝ վրէժ լուծած կըլլան, մինչ չեն գիտեր թէ,
թէ և արդարները մարդոցմէ կը պատժուին՝ բոցց Աստուծմէ կը վար-
ձաարուին: »

Մահուան ժաման՝ եթէ խ'ղճը հանդարտ է, միտքն ալ չի խռ-
վիր ու մարդ հանդիստ կը մեկնի . . . Եթէ ամենակարող և սի-
րող հօր մը բարութեանն անդամները, գոյութեան նոր շրջանակ մը
պիտի մանենք. ուր ո՛չ միայն մեր կարգացած, լսած, սիրած, մեծ
անձերը պիտի գտնենք, այլ և մեր վաղամեռնիկ սիրելիները որոց
վրայ կ'ողբանք. ու երբ մեր խոին ձգենք մարմնին կապերը միա-
նալով հրեշտակներու և երկնային էակներու, աշխարհէն հաճոյց-
ները սչինչ պիտի գտնենք բողբոսումամբ այն նոր կեանքին որ մեզ
կ'սպասէ յաւիտենական լուսկարանին մէջ:

ԹԻՂՄ. ՄԱՆՈՒԿ Կ. ԽՏԵԱՆ

ԵՐԻՉԱՅԻ ՇՈՒՐՉԸ

« Մ. Ա. Դ. Ի. Կ. » օրաթերքի 127րդ քունցն մաս 29 չորեք-
շաբթի առուր Ազգ. շուրերու շարին մեջ կը կարգակն հետե-
կալը — « Երզնկայի Ազգ. վարժարաններու հոգաբարձութիւն
մը կազմութեան, որ եռանդուն ցանկերով կ'աշխատէ վարժա-
րանաց քարտէսագրութեան: Հոգաբարձութիւնը վարժարանին
մէջ կիրակնօրեայ դասախօսութիւն մ ալ հաստատած է. ուր
հասարակութիւնը փոքրիկ մասով մը օգտակար դասախօսու-
թեանց եւ մանկապարտեզի խաղերուն կ'ունենայր: Մասնա գի-
րական սեռն ալ օգտուի այս դասախօսութիւններէն, երկու
շաբաթը անգամ մը շաբաթը կիսերու յաւաքումով է: »

Յիշեալ քերթի սրտաւարժան խմբագրութիւնը — ինչպիսի
իր գրածէն ալ կ'երեւի — այս շուրջ կը հաղորդէ առանց ճշ-
գրիտ աղբիւրներէ տեղեկութիւն փայտնու ու խնդրոյն իրապէս
իրագրել չլիարդու. վասն զի Երզնկայի ոչ քէ Ազգային վարժա-
րանաց հոգաբարձութիւնն է վարժարանին մէջ կիրակնօրեայ
դասախօսութիւն հաստատողը. ինչպիսի ինք կը հաղորդէ, այլ
Քրիստիանեան աղջկանց վարժարանի անխոնջ ու ժուջան հո-
գաբարձութիւնն է, որ իր ախրած վարժարանին տասնեակ շի-
րաներու քացը զոցեղու համար զանազան հնարքներ ու մի-
ջոցներ կը խորհի ու կը գտնէ իր նպատակաւոր հասնելու,
միջոցներ՝ որ կրնան զնահասութեան ու փառաշնորհութեան աւ-
ժանի ըլլալ կրկնակի օգտակար լինելուն, վասն զի ասով վար-
ժարանին նիւթական նպաստ մը հայրաշնորհէ զինի ժողովրդ-
եան մտաւորական զարգացմանն ալ սատար հանդիսանալու
պատիւը կ'ունենայ:

Մոտիւ արանց քան, իսկ կանանց տասն փարսի վա-
րունով մը տեղի կ'ունենայ:

* * *

Քրիստիանեան վարժարանը ցարդ եօթը շաբաթներ տուած
է, որոց վերջին 4-5 շաբաթները դաշնամուրի եւ ջութակի
ընկերակցութեամբ կատարուեցան հանդիսին փայլ մը ու շե-
ղութիւն մը տալու համար. մեծաւ մասամբ դասախօսած է
նոյն վարժարանին մեղուացան տնօրէն Պետրոս Էֆ. Փողար-
եան, աննշառութեան, տնտեսագիտութեան եւ այլ կարեւոր նիւ-
թերու վրայ մեկէ աւելի անգամներով եւ ուրախալի է տեսնել
ժողովրդեան հոն բազմութիւնը համախմբուած նոյն նուր-
բական յարկին տակ ի նշան գոհունակութեան:

Թուէս տասն եւ հինգ օր առաջ, ծաղկազարդի կիրակին,
ինկնազարգացման վրայ, արանց գրաւոր խօսեցաւ հանրաժա-
նօք հրապարակագիր Սարգիս Էֆ. Ամասեան. ունկնդրաց կը
նախագահէր քաղաքի առաջնորդ Գերաշնորհ Տ. Դանիէլ
Վրդայ. Յակովբեան: Ամասեան Էֆ. սահուն ոճով ու հմտակց
բացատրութեամբ ի վեր հանեց ինկնազարգացման օգուտները
ու նորա գործադրութեան միջոցները. ինկնազարգացման մի-
ջոց համարեց քաղաքի մէջ հաստատուած Կրթասիրաց ընկե-
րութիւնը. որուն նպատակն է ընթերցասիրութիւնը արժարժեղ
ժողովրդեան մէջ բարոյակց գրեւոր, օրաթերթերու եւ հան-

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԻՍ ԶՈՐՅԱԾ ԾԱՂԿԵՆ

ՇԱՂԱՓԱՆՅ մօտ էր, կը յիշեմ հիմակ,
Որ հարաւ երկին սիրտս իրեն քաշէր.
Երկին մ'անամպրոպ, պայծաս և յստակ.
Որ կը ժրծէր տերեւներուն տակ
Արեգքեր օդի մ'անոյշ րուբաւմներ:

Ծով մը որ չունի ո'չ սահման ոչ ափ,
Միևեւ հորիզոն կ'ընդլայնէր կապոյտ.
Էւ նարնջեհին, տօնի ծառն անխար,
Մերք գլխոս տեղար իր ձիւնէ տարափ:
Բոբունաճք ցնդէին մարգէն դաշարոտ:

Ու դուն կ'ամէկի սիւնի մը մօտիկ՝
Տաճարի մը գոր փշրեց ժամանակ.
Եիւնէր իրեն պսակ գեղեցիկ.
Պննագարդէի իր թռնը մեծիկ՝
Ծայ ծայ ժփանոտ թերթիցդ ի խոյանկ:

Աւերակաց զարդ՝ ծաղիկ՝ դու վայրի,
Որ փրփիս՝ քիթեալ աչքերէ հետո,
Քաղեցի ձերմակ թերթերդ շղարշի,
Էւ կոշրծքիս ի զարդ՝ քեզ իմ հետ տարի՝
Հոտերդ անուշիկ երկաթ ծրծելոտ:

Այ հիմայ երկին, ծովափն ոչ տաճար,
Անենքն ալ կորան անդարձ, յաւիտեան.
Անուշիկ հոտդ ցնդեցաւ խաւառ.
Ու րդատելով՝ գտնեմ տիւրաբար
Մարմնած հետքը գեղեցիկ օրոշաւ . . . :

Ա. ՏԻՎՐԻԿԵԱՆ.

ԼԱՍԱՐԹԻՆ

Ի. ԳԻՐ, 2 Ապրիլ 1900.

ՏԵՆՁՈՂ ՅԻՉԱՅԵՄԵ

ԱՅՆ ՈՅՇ ԿԵԱՆՔ ԻՐ ԵՐԱՂՆԵՐՈՒ
ԼՈՍԻ ԻՐ ՏԵՆ ՉԱՌ ԵՐՁԱՆԻԿ,
ԱՅՆ ՏՈՒՆՆԵՐԻՆ ԻՄՁ ԳԱՐԱՐՈՒՆ
Ո՛Տ, ԱՆԵՆԵՐՈՒՆ ՎԷԱ ՎԷԱ, յՈՂԻԿ,
ԿՐ ՍԱՆԷԻՆ ԲԻՐ յԻՉԱՌԱԿ
ԳԵՆԵՂՐԻՆ ԻՄՈՒ ՄԵԾ ԺԱՌԻՆ ՄԱԿ,

ԵՐԿԵՐԵՐԵՆ ԿԱՂՈՅԱՆ ԶԻՆՉ ՈՒ ԱՆԱՆԿ
ԳԵՆԱԿԻՆ ԻՄՁ ՊԱՂՂՂԱՐՈՒ,
Ի՛ՆՉ ԱՆՈՅՉ ԳՈՒԼ ԿՐ ՍԳՈՒՆ ԵՐԱՂ,
ԵՐԲ ԵՆԱԷԻՆ ԻՆՆԵՐ ԲՈՒԷ ԲՈՒ
ՄԱՐԳԻՆ ՎՐԱՅ ՍԻՐՈՒ ԱՆԵՂԱՂ,
ԳԵՆԵՂՐԻՆ ԻՄՈՒ ՄԵԾ ԺԱՌԻՆ ՄԱԿ,

ՍԻՐԵՐԳԵՐԵՆ ՏՈՂԻՂ ՍԱՐԶԻՆ,
ԱՂՈՒ ԱՂՈՒԻՂ ԻՄՁ ԱՂԱՂՐՈՒՆ՝
ՇԵՆՂ ԳՈՅՆՈՒ ՍԵՐ ԿՐ ԲԱՇԷՐ
ԻՐ ԺԻՄԺԱՆ Ի՛ՆՉԱԿԱ ՎԱՂՈՒՆ,
ԿՐԱՆԷՆ ՏՈՂԵՐ ՍԱՂՈՒՆԵՂ ՄԱՐ
ԳԵՆԵՂՐԻՆ ԻՄՈՒ ՄԵԾ ԺԱՌԻՆ ՄԱԿ,

ԼՈՒՍԱԺԱՅԻՆ ԵՐԱՂԱԺՆԵՐՈՒՅ
ՀԱՅՆԵՐԵՆ ԲԱՂԳՐ ՍԻՐՈՒՆՆԵՐ
ԵՐ ԲՈՅԱ ԳԱՆԷՐ ՍԻՐՈՒ ԻՄ ԱՆԷ, ԻՄՈՒՐ,
ՄՈՂԳԱԺ ԿԵԱՆԻՆ ԲԻՐ ՄԱՂԱՂԱՆՆԵՐ,
ԲԵՐԿԻՐԱՆՆԵՐ ԻՆՆԵՐ ՍԻՐՈՒՅ ԱՆԱՂԱՂ
ԳԵՆԵՂՐԻՆ ԻՄՈՒ ՄԵԾ ԺԱՌԻՆ ՄԱԿ,

ԴՈՒ ԱՆՈՂԻԿ ՍԻՐՈՅ ԽՈՒՆԵՐ՝
Ի՛ՆՉ ՍԱՐԱՆՈՒՆԵՐ ՏՈՂԱՅԱ ՄԱՌԻՆ,
ՈՐԲԱՆ ԱՂՂՈՒ ՏՈՂԻԻՂ ՎԱՆԿԻՆ ԵՐ
ՈՐ ԵՆԱԷԻՆ ԵՐԲ ԲՈՒ ԲՈՒՆԵՐ,
ՅԻՉԱՌԱԿԻՂ ԳՄԻՉԱ ԱՆԲԱԿ
ԿԱՂԵՂ ՍԻՐՈՒՅ ՄԵԾ ԺԱՌԻՆ ՄԱԿ,

ԱՅԱ ՕՐԷՆ ԵՐԲ ԵՐԲ ՉԱՌ ԱՆԳԱՐ
Ո՛Տ, ԵՐԱՂԵՐ ԵՐ ԱՂԱՆԻՆ,
Ի՛ՆՉ ՊԱՂՂԱՆՆԵՐ ՍՐԱԽԱ ԿՈՂԱՆ
ԱՅՆ ԺԱՆԵՐԵՆ ՈՐԲ ՉՈՒԱ ԳԱՂԻՆ,
ԴԷՂԻ ԱՆԵՆԱՂՈՒ ԱՅՆ ԱՆԵՂԱՌԱԿ,
ԳԵՆԵՂՐԻՆ ԻՄՈՒ ՄԵԾ ԺԱՌԻՆ ՄԱԿ,

ԹԵՐԵՆԱ յԱՆԺԱՐ ԻՆԺԻ ՏՈՒՐ
ԿՐ ՍԱՐԱՒԷ ՍԻՐՈՂ ՏԵՆԱՆԷՆ,
ՈՐ ԲՈՒ ՍԻՐՈՅ ԲԻՐ ԱՆՏԱՐԱՐ

Սահուն, հիւլէ՛ք սիրտիւ բերին
Ոսկեղենիկ այն յիշատակ,
Զոր բողոցին՝ մեծ ծառին տակ :

Սիրոյ Բաղրիկ բընագղումով
Երբեմն կերբամ հեղ տեօնելու
Հոն՝ ուր մեղմիկ փշլ: ցուրտ հով
Սմէլի ի մէջ մացառներու,
Բայց հոն տունցող կայ յիշատակ,
Գետեզրին մօտ մեծ ծառին տակ :

Ատանա

Յ. Յ. ԶԱԳՄԱԳԶԵԱՆ

« Հ Ա Մ Ա Լ Ս Ա Ր Ա Ն »

Բնութիւնը միշտ քանդող՝ գիտութիւնը վերաշնորհ,
Այս վերջինին դիմելու է՝ առաջինին տիրելու համար :

ԱՍՄԱԼՍԱՐԱՆ մը՝ որ անտեսուած կամ անծանօթ մնացած է մեր ուսուցիչներուն ու գրողներուն՝ — Բարիքի մէջ հշտարակող Համաշխարհեան ամսանթերթին գոյու-
թիւնն է, որ անհամեմատ կերպով լաւ պիտի կրնայ գոհացնել
մեր ուսուցիչները, քանի որ անիկա միշտ նորութեան կեդրոնն է
եւ միշտ նորը, օգտակարը եւ ընտիրը պիտի ջամբէ իր ընթեր-
ցողներուն: Համաշխարհեան՝ հրապարակ կուգայ ամանկ ժամանակ
մը, ուր աւելի քան երբեք պէտք ունին մեր ժողովուրդն ու վար-
ժարանները անոր, չըսեմ այնքան Արտասահմանի մէջ՝ որքան
Թուրքիոյ: Տաշիներու հստիման մէջ — քիչ բացառութեամբ —
անտեսած կամ խորշած ենք մեզի ամենէն պէտքական, իբր
մարդ ապրելու նպատող ազդակներէն: Մնչեւ հիմա գրեթէ
մենք գործնական եւ նպատակայարմար միջոցի մը չենք դիմած
տիրելու համար այդ անհրաժեշտ պէտքին, բանաստեղծութիւն,
հանդէսներ, երկնայեաններ, հատախաճութիւն, ժողովներու հան-
դիսաւոր նիստեր, պաշտամունքներու մէջ հարպիկօթէն թուչ-
տիլ, վարժարանական շրջուցիչ քննութիւններ, ժողովուրդին
աջին թող փշոյ փառաւոր մրցանակաշաշնութիւններ եւլն:
Եւն, անա այն ամէն բաները՝ որոնցմով հետաշրջրուցանք, եւ
որոնք իրենց այլազան եւ ուռուցիկ ձեւերով՝ մեր ազգային եւ
յաւաշրջիմական կեանքի ամենէն կարեւոր տարրերը կազմեցին:
Ատոնց մէջ հարպիկ ու յաշողակ ըլլալովնիս՝ կարծեցինք թէ ալ

ուրիշ բանի պէտք չունինք եւ յառաջդիմութեան գազաննակէտին վրայ ենք, անոնց մեր վրայ թողուցած դիւմական տպաւորութիւնէն շլացած. մոռցանք թէ անդին Եւրոպան՝ մեզմէ շատ շատ ուշ կազմակերպուած ազգերու երկիրը՝ հակառակ յառաջացաւ ու կը յառաջանայ, եւ առիկա չի պաշտօնը բնաւ հաւաքածութիւններու կամ երեկոյթներու, այլ միայն ու միայն *գիտութիւններուն*¹ եւ *կանոնաւոր վարժարաններուն*: Գիտութիւնը այն լծակն է, որ դատիաբանութիւնը կը հաւցնէ մեր ցանկացած տեղը, առանց անոր օժանդակութեան պիտի մընանք ուր որ ենք: Ասանկ կենսական բան մը, ինչպէս ըսի, մեր մէջ անտեսուած է, եւ թող թէ պէտք եղած կերպով հոգ չենք տանիր զայն մեր սերունդներուն սորվեցնելու, այլ, նոյն իսկ, ո՛վ ամօթ, ունինք ուսուցիչներ՝ . . . որոնք գիտութեան վրայ գալափար իսկ չունին եւ վտարած են զանոնք իրենց վարժարաններուն դռնէն. . . . Իսկ գիտցողներէն շատեր — նորէն բիշ բացառութեամբ — պէտք եղած մեծոտով աւանդել չեն գիտեր; այս բանին մէջ պէտք է փնտռել գլխաւորապէս անոնց անյաշդողութիւնը եւ մինչեւ հիմա աւանդուած գիտութիւններուն գրեթէ անպարզիւն մնալը:

Դաւանալով բուն նիւթին պիտի ընեմ որ, *Համալսարան* իր համեստ ծաւաղով ստանձնած դերով, զգալի պակաս մը կուգայ լեցնել մեր պարբերական հրատարակութեանց շարքին մէջ ու անոնց մէջ լաւ տեղ մը պիտի բռնէ, եթէ յարմարեւէ:

Համալսարան իր առաջին թիւին մէջ երեւոյցաւ երես նուիրած է իր դերը հաւաստակի բացատրելու համար. — *Համալսարան* պիտի ջանայ հայ ժողովրդին կրթութեան գործին մէջ ընդհանուր դեր մը ստաննել: Պիտի աշխատի գլխաւորապէս գիտութիւնները ժողովուրդին մատչելի ընելու, տգիտութիւնը խաշագանակել, նոր սերունդը անոր հիրաններէն փրկել:

Համալսարանի ծրագրին մէկ մասն ալ գրական պաշարով մը միտքերը զարգացնել է:

Բայի ինքնուրոյն գրութիւններէ՝ հայ եւ օտար թերթերու վրայ հակիրճ տեսութիւն մըն ալ պիտի ընէ: Դանըմաց ներու շարունակելի շարք մը պիտի պարունակէ՝ ու այս ալ յաւելցնելու համար եւրոպական լաւագոյն մեծոտներէ եւ գրութեան:

¹ Մեր ազնիւ քրդակիցն *գիտութեանց հորով սաստիկ քորքորած*, *Կ'մուսնայ* որ *Հիւսիս* դատարարականը հասկա գիտութեան մէջ չկայանար:

ներէ պիտի օգտուի, յաշմարցնելով զանոնք մեր ժողովուրդին զարգացման անդամներն ու միշտ լայրին Դիտական դասընթացները հասկնալի ընելու համար, երբեմն նկատներ ալ պիտի գետնել: Վերջապէս Համաշարական որոշ ծրագիրը պիտի ծնի ժողովուրդին պէտքերէն ու պահանջումներէն:

Ատոնցմէ զատ Համաշարական յատկացուցած էր գրախօսական բաժին մը, ինչպէս նաեւ բացած է էջ մը Յրոմնայի մէջ գանուող գիտաւոր վարժարաններուն վրայ ընդարձակ տեղեկութիւններ տալու, նորեկ ուսանողներու դիւրութեան համար:

Պէտք է խոստովանել որ Համաշարական պարունակած յօդուածները առ այժմ գրեթէ շատ պարզ եւ տարրական նիւթերու շուրջը կը դաւնան, ինչոր քանի մը դժուարամիտներու ալ դիտողութիւնը հրաւիրեց հոս. բայց ես այդ դիտողութեանց համաժխտ չեմ, նկատի ունենալով Համաշարականի ուղղութիւնը այն սանդուխանէ համբան ուրկէ պիտի բարձրանայ ան, եւ կանոնաւոր դա լինեալք մը պիտի ներկայայնէ: Եթէ ես ունիմ ընելիչ դիտողութիւն մը Համաշարականի մասին, ան ալ ընծացիկ մաշուր գրական աշխարհաբար լեզուն չի գործածելը յայտնելու համար է, որուն պատճառը անծանօթ կը մնայ ինձ. առջի առջեւ ունենալով խմբագիրներու ¹ երիտասարդ հասակը, հազի էր որ երիտասարդ լեզուն գործածուէր: Երկրորդ՝ Համաշարական իբր գրական թերթ ալ չի տուաւ մ. գի դեռ գրական, բանասիրական, վիպական շահագրգիռ յօդուածներ. իսկ իբր գիտական թերթ, երեք թիւերուն մէջ ալ չերեւցաւ մտադրականական, կենդանաբանական, բուսաբանական յօդուածներ: Միւս կողմէ, պէտք չէ մոռնալ որ երեք թիւ միայն հրատարակուած հանդէսէ մը այդ ամէն այլազան նիւթերը անմիջապէս չենք ալ կրնար պահանջել:

¹ Չի մտնանք ընթերցողին ծանօթացնել «Համաշարական» իւրագիրները. — Ա. — Պ. Միւսք Պաղտատարեան. քիկի Երզնկացի, 3-4 տարիի իւրեր ծանօթ «Յրեր. Մամուլ», մէջ: Յարգելի հայրենակիցս տեղւոյն Երզնկեան Խաչումարանի շրջանը աշխատելով 4-5 տարի առաջ գնաց Եսեֆ, ուր համաշարականին մէջ հետեւեցաւ մանկավարժութեան, և յետոյ բժշկութեան: Եսեֆին փոխադրուեցաւ Բարիդ ուր կրկին շարունակեց իր աշխատը: Բ. — Պ. Յովնանէս Շաշարչ. կրկին «Յրեր. Մամուլ», ընթերցողներուն ծանօթ:

Այսպէս թէ այնպէս, Համաշխարհան իր ծրագիրը ամբողջովն գործադրելու համար եթէ վայելէ պէտք եղած քաշաւերուն թիւնը՝ խիստ զգալի արդիւնք մի կը յուսացուի արտադրել :

Ուսուցիչը իր մանկա լարժական ու գիտական դասերը անկից պիտի քաղէ, անիկայ պիտի ըլլայ ճշմարիտ ուղեցոյց մի. եւ ասանկ աստիճանաւոր եւ մեթոտաւոր դասընթացներ, առնուած մանաւանդ զարգացած կեդրոններէ, շատ աւելի օգտակար կընայ ըլլալ կիրականօրէս մանկա լարժական դասերէն : Եւ կ'արժէ որ մեր ազգ. վարժարաններու ուսուցիչները կամ անոնց վարիչ մարմինները պարտաւոր զգան ինչզոյնքնին այս օգտակար հանդէսին քաժանորդագրուելու, որուն մուտքը ազատ է թուրքիոյ մէջ :

Ֆիլիպի. Մարտ

Բ. ԶՕՐԵԱՆ

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՔ ՀՈԳԻՈՅ *

Է.

ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՆԻԹԻՒՆ

ՏԻՉԻՉԻՐԱԿԱՆ ազգեցութիւններն, որոնց համար այնքան անվճար կը հանեն, շատ անգամ մեր բարոյական տրամադրութեանց արդիւնք են :—Մենք պարտաւոր ենք զմեզ ամբաստանել այն ամէն տպաւորութեանց համար զորս կը վերընծայենք օգտյին վիճակին, մընուորտին կամ կլիմային. —մինչև իսկ հիւանդաց եւ ախտոգանոտաց համար օգտյին փոխութեանները հունին այնչափ ազգեցութիւն որչափ կուզեն վերագրել այդ փոփոխութեանց :—Հիւանդին մասնաւորապէս երեակայութեանէն է որ կախում ունի իւր մտաւորական տրամադրութիւնը, և գլխաւորաբար այդ տրամադրութիւնն է որ գործարանական կազմութեան մէջ յառաջ կը բերէ ինչ ինչ հետեանք, որոնց կ'ըսենք աղէկ կամ գէշ վիճակ :

Տեղի հոգիները, վարանամիտ բնաւորութիւններն ու անկարող կամքերը՝ փոխանակ արտաքին տպաւորութեանց յարձակումներուն դիմագրելու, անոնց առջև բնիճեալ կը մնան և այդ հեղգութեամբ հիւանդութեանց արշաւանքը կը դիւրացնեն կամ ուղղակի կը հրաւիրեն, ընդհակառակը հաստատ բնաւորութիւնները կորով մ'ունին, որով կրնան կուռիլ ախտին դէմ և նոյն իսկ անոր յաղթել : Անդգիացի բժիշկ մը քաջ ըմբռնելով

* Տե՛ս քիւ 9, երես 350 :

այս ճշմարտութիւնը, հետեւեալ ուշագրաւ բարդատուութեամբ բացատրած է զայն։

« Ինչպէս որ մարմինը՝ հակառակ մթնոլորտական ջերմութեան աստիճանին բոլոր փոփոխութեանց, միշտ իւր տաքութիւնը գրեթէ անփոփոխ կը պահէ, այնպէս ալ մարդկային հոգւոյն մէջ ընդդիմահասութեան ներքին զօրութիւն մը կայ, որուն ներգործութիւնը՝ արտաքին զօրութեանց հակառակ ազդեցութեան հետ հաւասարակշռութիւն մը յառաջ կը բերէ։ »

Ահա այս զօրութիւնն է, զոր պէտք է ուշի ուշով ուսումնասիրել և նիւթամշակաց առջև ազատօրէն ապացուցանել։

Երբ արտաքիններէն մի քանի մահացու հարուածները բացառութիւն համարուին, առանց տարակուսելու կրնանք պնդել թէ կենաց առողջապահական պայմանները միշտ ներքին զօրութեանց առաւել կամ նուազ ազդեցութեամբ տեղի ունեցող ձգտումներուն վրայ կը կայանան։ Այդ զօրութեանց թուլացումը հիւանդութիւն է, իսկ փճացումը՝ կատարեալ մահ։

Հին առած մը կ'ըսէ թէ « ծամբարդութեան միջոցին կամ ամուսնութեան նախընթաց օրը չին մեռնիր » — Թերեւս մի քանի սրամիտներ պատասխանեն թէ, երբ մէկը հոգեվարքի մէջ է, եթէ մոլեգին բաղձաձէ մը մղուած չըլլայ, սովորաբար չը ձեւնարկիր ոչ միշտ և միւսին, սոյն առարկութիւնն որչափ արդարացի ըլլայ, դարձեալ ոչ նուազ ճշմարիտ է թէ հոգւոյ և մարմնի գործունէութիւնը՝ ցաւոյ, հիւանդութեանց և մահուան դէմ նախապահեցող եղող դեղերուն լաւագոյնն է։

Որչափ անձինք՝ թողլով այն պաշտօններն կամ զբաղմունքն, որոց մէջ երկար տարիներ անցուցած էին, այն պահուն իսկ, երբ վերջապէս կը կարծեն թէ ի վաղուց հետէ բողձացեալ հանգիստը պիտի վայելին, հիւանդութենէ մը բռնուած և իրենց հոգին փշած են. ինչո՞ւ — որովհետեւ անկէ վերջը հասնելու նպատակ մը չունենին, կամ առարկայ մը չըկար որուն վրայ կարենային իրենց ժրութիւնն ի գործ ածել. սոյն սկզբան հետեւելով բարոյական առողջաբանութիւնը նպատակ չունի մարդուս կրքերն խառն կործանելու կամ ոճնչացնելու, որովհետեւ կրքերը մեր գործունէութեան ետեւն տարբեր ու կենաց և առողջութեան բնական նիւթերն են. մի միայն պէտք է զանոնք հաւասարակշռութեան մէջ պահել, չսփառորել, կարգադրել և կամքին գերիշխանութեան տակ զնել։

Ճիշդբանական առողջութեան նկատմամբ անգործութեան ազդեցութիւնն աւելի ահարկու է քան թէ կրից յոյզը. յանդիման կը կարծեն թէ կիրքը կը տկարացնէ կամ կը մաշեցնէ զմարդ և կեանքը երկարելու լաւագոյն միջոցներ են անտարբերութիւնն ու հանգիստը, մինչդեռ բարոյական գործունէութիւնը մարդկային կենաց և առողջութեան համար մեծ կատարելութիւն ունի։

Ասոնք որ կեանքը երկարելու համար կիրքերը խափանել և մարդն անգործութեան դատապարտել կուզեն, կը նմանին ճիշտ այն հին փիլիսոփաներուն, որը նոյն նպատակաւ կ'արգելէին ամէն տեսակ ֆիզիքական գործունէութիւն և մարմնական կրթութիւն։ Ասոնց խօջրին նայելով մարմնական մարզանքն արտաշնչութիւնը կը շատցունէ, արտաշնչութիւնն ալ կեանքը կը կարճեցնէ։ Այդ հրահանգաց համեմատ, մարդ մը երկար մա-

մանակ ապրելու համար պէտք չունի ուրիշ միջոցի դիմել, բայց միայն տեղէն չը շարժիլ:

Ֆլուրամն, շատ հաճախի կերպով ծաղր ու ծանակ ըրած է այդ իմաստասէրները, Գարսեմը որ զմեզ բոյսերու պէս անշարժութեան մտանել կ'ուզէր: Պաղանք, որ տրտաշնջութիւնն արգիլելու համար լուղայն օժուներ կը յանձնարարէր, Մօքիլալիւին ոչ կուզէր թէ մարմինը ձիւթով պատեն պատապարեն:— Կեանքը՝ երբ այդպիսի ուղղակի կամ անուղղակի միջոցներով անգործութեան դատապարտուի, ո՞ւր կը մնան կ'անցը և մահու հիմնական տարբերութիւնները:

Լա՛ւ ուրմն, ուշագիր քննեցէք, միթէ մարդուս համար բարոյական անգործութիւնը ֆիզիքական անգործութենէ քիչ քիւսաներ ունի, միթէ այդ անգործութեամբ կամքը դատապարտուած չըլլոր կատարելու այն տիւր դերը, որով մարդուս առողջութիւնն ապահովելու և կեանքը երկարելու համար զայն խեղդել կամ ներքինացնել կուզեն. թող թէ ընդդիմակ կրքերը հակադէմ մը կը կաղմեն և անոց մէջ ծագած պայքարեն է որ կը ծնին հոգւոյ խաղաղութիւնն ու անդորրութիւնը:

Մարդկային կենաց մէջ սիրոյ և ասեղութեան գոյութիւններն իրենց պատճառներն ունին. այդ իրարու հակառակ զգացմանց ընդդիմարտութիւնն առողջութեան նկատմամբ ոչ նուազ կարեւոր է քան զհակառակաշարժութիւն այն տարբեր զօրութեանց, որք կիշխեն ֆիզիքական կենաց գործողութեանց վրայ:

Ճօճանակին տատանումն է որ ժամացոյցին կանոնաւոր և տևական շարժում և ընթացք մը կուտայ, նոյնպէս է նաև մեր կենաց վիճակը:— Վերադարձութեան և տրտմութեան, երջանկութեան և տառապանաց փոխի և փոխ կարգաւորութեան մէջ է որ յաջորդաբար մեր կեանքը կ'անցնի կերթոյ. այս միջոցիս կամքին կէնայ հաւասարակշռութիւնը հաստատել և բոլոր այդ տարբեր զօրութիւնները դէպ ի մի կէտ նպատակի ուղղել և հոգւոյ խաղաղութիւնն անլիթար պահել և խոհան տեսչութեամբ մը մարդուս երջանկութիւնն ու առողջութիւնը միանգամայն ապահովել:

Բ.

ՅԱՐԱԿԱՅԱՅՈՒԹԻՒՆ

Այն ուսումնասիրութեան մէջ ջանի ի գործ դրած ենք, որպէս զի բնական փափագանցած չըլլանք, հոգւոյն իւր զանազան կարողութիւններով գործարանական կազմութեան վրայ ունեցած ազդեցութիւնները ցուցնելով հանգեալ, մասնաւոր խնամք տարած ենք միջին և ճիշդ սահմաններու մէջ մշակելու:

Այս տեսակ խուղարկութեանց մէջ իրօք խուժ մը կայ խորշիւի, խուղարկողը պէտք է զգուշանայ, որպէս զի ծայրայեղ հոգեկանութեան, և եթէ կարելի է ըսել, բնախօսական խորհրդածութեան մէջ չկնայ:— Այս էր Աթաշին սխալը, սոյն մեծանուն բժիշկը՝ հօգին, գործարանաւորութեան իբր սխալները, աղբիւրը և կարգադրող զօրութիւնը կը նկատէր, կերպիւ իւրիւր ըսել կուզէր թէ հօգին է որ ուղածին պէս մարմինը

յարդարելով, եղանակաւորելով և իւր քմահաճոյից յարմարեցնելով յառաջ բերած է :

Ձը պիտի համարձակիմ ըսելու թէ Գայլսրէրսիւպըն, այն լ'տտիգէն բոլորովին գերծ մնացած է : Այժմ հիւ վարդապետութեան յիշատակը և Հեկկիի ամանատուածեան գաղափարաց Գերմանիոյ մէջ գրեթէ անգիմար գրեթէ զարձած ազդեցութիւնն՝ իւր գրեթէ մէջ մի քանի հետքեր թողած են : մասնաւորապէս ուշադրութիւնս դրաւած է հետեւեալ պարբերութիւնը, որ մեր ընթերցողաց շատ մթին և ոմանց անխմանայի պիտի երևնայ :

« Համոզուեցէ՛ք որ քաջառողջ էք և պիտի բլլաք, որովհետեւ ընտելութիւնը չէ այլ ինչ բայց միայն արձագանդ հոգւոյ, գոյութիւնները կառավարող գերագոյն օրէնքը հետեւեալ կերպով կրնանք սահմանել : « Իրաց և իրողութեանց ծնողն ու մայրը՝ գաղափարն է, և այդ գաղափարն է որ կը յարդարէ զաշխարհ ի պատկերի իւրում : »

Ձը զարմանանք երբ տեսէ՛ք լիթուիայն այն վիպութիւնը, որու մէջ բանաստեղծ - փոխադրան կը պնդէ թէ, մարդս կրնայ իշխել բնութեան չնշխու համար իւր գոյութեանն բոլոր այն արտաքին տարրերն, որք պտածառ կը լինին հիւսնդութեանց և յաւաց : Եթէ մարդս այդ պնդի կարողութիւն մ'ունենար, գերբնական էակ պիտի բլլար, և եթէ հոգին այս կէտի մէջ անկիսի գտնուէր մարմնէն, թերևս կրնայինք ըստ կամս հաւատցնել մեզմէ յաւերք, հիւսնդութիւններն ու մահը :

Գայլսրէրսիւպըն՝ ճշմարտութեան շատ աւելի կը մտնուայ, երբ կը ջանայ ազատուցանելու թէ, մարդուս անձին մէջ ֆիզիքական վիճակը՝ բարդապիսի հանգամանաց արտայայտութիւնն է : Անկարելի է կամովին ընդունել թէ, հոգին ըստ հաճոյս կը յարդարէ մարմինը, բայց երբ ըսուի թէ հոգին իր գաղափարաց, պատկերաց և բարդական ուշադրութեանց կիսին անոր վրայ կը զրոյժէ, այս նկատումը հասանական բլլալէ զատ բոլորովին համաձայն է այն ընդհանուր օրէնաց, որք կը վերին հոգւոյն մարմնայ յարարեութիւնները քանի որ հոգին ինչ ինչ պարզապէսութեան մէջ մարմնայ վրայ իրական և ազդու ներգործութիւններ ունի, բնական է որ առողջութիւնն ալ այդ ազդեցութիւններէն գերծ լինայ :

Լալարէր կը վկայէ թէ ֆիզիքական և բարդական գեղեցկութեանց մէջ հաստատուն և անհրաժեշտ համաձայնութիւն մը գտած է : Առանց այդ տեսականութեան բոլոր հետեւութիւններն ընդունելու, կարելի է ըստառութեամբ հաստատել իւրաքանչիւր անձի դէմքն իր օրրոր յուզող կրօնուն անջնջի զրոյմը կը պահէ :

Ամեն ոք զիւրաւ կրնայ գիտել և հասկնալ որ ժպիտը, ծաղրը, լալը և ջնային շարժումները, յաճախ կրկնուելով՝ գէղեցկութիւն թուլ կամ կտկուղ մասերուն վրայ կը ներգործեն և հոն իրենց հետքերը թողով սոյն երևութիւց վերադարձնալ շատ աւելի տրամադրելի վիճակ մը կ'անթարկին և վերջապէս դնդերաց և խորշային հիւստեածի վրայ տեսական ազդեցութիւն մը ի գործ կը դնեն : Նոյն իսկ դնդերաց յաճախակի ներգործութիւնն իւր կարգին հարելի է որ ենթահիւս կարծր մասերը մեղմէ, ինչպէս՝ կ'ըսէ գերման բժիշկը :

Արքառ և խանգավառ մարդիկ՝ խաղաղասիր մարդերէ աւելի շատ և աւելի յայտ ածեալ վաղահաս խորշոյմներ կ'ունենան : Այս կերպով մար-

աքարոդութիւնը կատարեց նոյն ինքն Ուէլմի իշխանը՝ ի ներկայութեան ոչ միայն անպիտան ակադեմիկոս անձերու, որոց մէջ կ'գրեւորէին Սըր Ժ. Հոբբը, Սըր Մարքը Ֆօստըրը, Տըվօնշայրի գործընթացի, Մօրլի եյնը, որոց բաժնիկ խօսեցան ճառեր, այլ և Գերմանիոյ, Ֆրանսոյի, Սպանիոյ, Իտալիոյ և այլ երկիրներէ իբրեւ պատգաւ մտար հասնող մարդիկ։

Բրօք. Հըբբոլի մեծ գէմքն անծանօթ չէ անշուշտ մեր մի շատ անգլիացիէս բանասերներու։ Իր բազմաթիւ գործերէն միայն հասարակ, որքան որ զիտենք, թարգմանուած է հայերէնի, այն ալ այլափոխութեամբ, Ներսիս Յարիւն ի գիտութիւնս, Պ. Գ. Անդրեանսեանի ձեռքը, և փախաբէլի էր որ այլ գիտնականին խիստ պիտանի գործերէն, բնագիտական ու բնափոփոխական նիւթերու վրայ, հայերէնի վերածուկին։ Դարձաւ՝ գիտնականներուն մէջ՝ սուսման համբաւ մը կ'իջայի Հըբբոլի, ոչ միայն իբրեւ գիտութեան քաջահմուտ մարդ, այլ իբրեւ մեծ գրագէտ, բանասէս և հակահառադ։ Տարվինի գրութեան յարած՝ Հըբբոլի իր բոլոր կենաց մէջ ոչ միայն կրօնական ու սքոլաստիքական նախապաշարմանց գէմ պայքար մը մղեց, այլ և ընտիր ընտիր գիտական գործեր շարադրեց՝ իր գուարթարանութիւնը սուր էր, կ'ըսէ Դալմէ, և իր բացատրութեան գործութեան նոյնքան ազդեցիկ։ Պ. Ալաուզընի ու Պալմիուքի ինչ ինչ կարծեաց գէմ իր գրիչն սրեց երգիծաբանութեամբ, որու մէջ ճարտար էր այլ ոչ վերադարձ։ Հըբբոլի՝ մանաւանդ եկեղեցական դասէն, շատ հաճախակիորէնքն ռենդ, վաճն գի բիշ մ'անպիտան ծանրաբարեցութեան, չըտենք պայմանագրական փառքեցիւթեան հակառակ, յանդուգն լիզում կ'իստէր նախնական իրերու վրայ և կ'հնգնէր հընամուրթութեն, թէ քննահանրապէս սիրում ու յարգում էր Հըբբոլի իր հանճարին գործութեան, իր շնորհալի կենցաղավարութեան և գլխաւորապէս իր գրական սիրուն, թեթեւ ու հնգնական բացատրութեան ձեւերուն համար։

* * *

Առիւթի գործն որ իբրեւ սկիզբական անուանի գիրպատանի մը սերունդէն, և իբրեւ հոյակապ քաղաքագէտ ու մասենագիր՝ մեծ հաշակ ետացած էր, անցեալ ամսուն իր վերջին շունչը կ'աւանդէ իր հայրենական գրեկին մէջ, իրեն յաջորդ թողուլ անգրանիկ որդին Լոնդի մարքիզն, որ Անգլիոյ թագուհոյն փեսան է։

Առիւթի գործն, որ ծնած է 1823 ին լաւ կրթութիւն մ'առած և երկառարկական հասակէն բազմաթիւ, գրական ուսպարէրք մեծ էր Դեն ևս Լոնդի մարքիզի տնադասը կ'իրէր, երբ

նոյն ժամանակի կրօնական վեճերու մասնակից եղաւ, և Առկայի երիցականաց դատը պաշտարանեց: Առկայի դուքսն, այլազան ճրկոյ տէր անձնատուութիւն մը, ոչ միայն եկեղեցական ու աստուածաբանական խնդիրներու հետամուտ էր, այլ և սոսկեագիտական, չափաքանակ և գիտական խնդիրներու կ'հետաքրքրուէր: Կառավարական պաշտօն վարած է Ապէրտինի կոմսին զաչիճին մէջ 1852, ինչպէս նաև Բալմ'բուտօնի օրոյ: Պ. Կլաուսիւնի վարչութեան ժամանակ (1868) Հնդկաստանի պաշտօն'ութիւնը վարեց մինչև 1874: Վերջէն 1880ին նորէն զաչիճը մտաւ, բայց խղճաբանական տգարակայէն օրինազօն առթիւ անհամաձայնութիւն մը ծագելով իր անպաժանկիջներուն մէջ՝ Առկայի դուքսը հրաժարեցաւ և ազատական կուսակցութենէ հեռացաւ խղճաբանական խնդրօրինութեան խնդրոյն պատճառաւ: Առկայի դուքսն իբրև գիտական մարդ երջանաւոր տեղ մը կ'ընէ և Տարվինեան գրութեան նկատմամբ ծագած վեճերուն մէջ անաջնակարգ դեր մ'ունեցած է: Իր գործերուն մէջ անուանի են — Նախնական մարդը — Բնկերութեան անուան հիւրը — Գործարանական բարեշրջութեան ելլն:

Երեք անգամ ամուսնացած է զուգար: 1884 ին, 1881 ին, 1893 ին, այսինքն երբ Եօթնամասն տարին կոխած էր:

*
*
*

Պ. Հերպերդ Սթենսը՝ որու կենաց ու գրութեանց վրայ բնական առիթ ունեցած ենք խօսելու մեր թերթին մէջ, և որու Գաւառիարականութեան գործէն երկար հաստատանքը թարգմանօրէն արտաբերած ենք, իր ութսունամեայ տաքեղարձը տանեց մայիս ամսուն սկիզբն: Աւելորդ է բռնել որ անշլիւսցի և թերեւ աշխարհի խորհողներու մէջ անմահ գիրք մ'ունի՝ Հերպերդ Սթենսը, որու գլոխին համայնաշխտական ամբար մ'է, ամբար՝ ուր իր գրութեան համաձայն, դասաւորած է անշիւթ զանազան գիտական ճիւղերու վերաբերող ուսումնասիրութիւններ որ իր համադրական խառնուածիւրեան հիմունքը կ'կազմեն և ընկերային բարեշրջութեան տարրերը:

Հ. Սթենսը՝ Տերպի ընկի դասաւորի մը որդի, որ հօրմէն ժառանգեց իր գիտական բնազդն, մանկական օրէն բնական պատմութեան հետամուտ, ընտա ճանաչի չունէր լեզուներու համար և Համալսարանի երես չտեսաւ: Տասնեօթը տարեկան էր երբ սկսեաւ գործել իրեն երկաթաղաց ճարտարագէտ, որմէ զգուշով ութ տարի ետք թաղաց, և իր գրական առաջին գործն եղաւ կարգ մը նամակներ կառավարութեան յատուկ գործադրութեան շրջանին վր:

բայ։ Այս նախահանին տպեց Նոնրոնֆորմիսոյ թերթին մէջ, որ հետաքրքիր դիտողը կրնայ նշմարել արդէն Սքէնսկերման ընկերային իմաստասիրութիւնը։ Պ. Սքէնսկեր հինգ տարի Էքսփոսիտայի գեր իմբաշիրը եղաւ և 1880ին իր առաջին կարեւոր գործն Ռեկերային վիճակագիրը լայն տեսաւ։ Ապա Հոգեբանութեան սկզբունքն, որոց մէջ ցոյց կ'տար թէ Բարեշրջական է։ Մարդկային ու ընկերային զարգացումն արտադայից ներգործութեան կ'վերադրէ և միեւնոյն օրինաց ներքեւ կ'դասէ գործարարական և ընկերական բարեշրջութիւնն։ Պ. Սքէնսկեր իր մեծ գործին Համադրական փիլիսոփայութեան յառաւակցիւրը արդէն կ'ստարաստէր, և 1860ին այլ գործը ծանայց։ Ամեն գիւտութեան առաջին սկզբունքն սկսելով՝ հեղինակըն առաջարկեց կենաց, իմացականութեան, ընկերութեան և բարոյականութեան մէջ բարեշրջութեան օրէնքը բացատրել։ Այս ահալին գործն որ տաս հասարակ կ'բաշխանայ, զորքն հանեց տեւնաւոր հեղինակին անհանձնիր յարատեւութեամբ և անշու հմտութեան և դիտութեան կոթազ մը կանգնելով իր կենաց նպատակը աջնքան շրջութեամբ ստակել։

Ա Ս Ե Վ Ա Յ Ա Վ Ե Յ

Ախիւ Շահնուր,

Ա Յ Ս անգաւ, եթէ կ'ներէք, ըիջ մ'աշ բանաստեղծութեամբ արտի զբաղիմ։ Կ'նշմարեմ արդէն հեկոտ ժողով մը ձեր շրթանց վայց. «Բանաստեղծութիւն, կ'ըսէք ինձ, ո՞ր հալը փչեց»։ Իրաւունք ունիք։ Կենարք՝ արդի սարալագնեքու մէջ՝ ուր յարատեւ իրականութիւնը նոյնքան յարատեւ աշխարհին հետ միացած աջնքան զրախն կ'ընեն մարդը, մանաւազ հոյ մը սէտք է այլ միջավայրէն անջատուելով՝ յաշխարհակուելու, վերանալու համար։ Բնական է որ երբ տարիքն ալ ապաժամ փորձառութիւններով առլէ է, այլ հալը բաւական զորաւոր սպարտի ըլլալ յաջողուլու համար։ Բայց կեանքը շատ տաշտալալի, գրեթէ անսահմանի արտի զառնար, եթէ տարբեր իրադրութիւններ անոր միօրինակութեան մէջ զանազանութիւններ չը դնէին։ Այս աջնքան ճշմարտ է որ մարդ ստեղ կարօտիւ կ'գնաւ սէ աշխարհի իրողութիւններ զինք մաշող տաշտալը շրջելու համար։ Մի զարմանալ, ուրիշն, եթէ գարնան այս զառարթ եղանակին մէջ եւ ալ փորձ մ'ընեմ սազ մը վերանալու։ Թօթափելու դիտ շրջապա-

առդ միտքը, ազմուխը, միժնորսար, նեղուհիւ յախշաւորութեանց, երպնեքու, խոխոմեքու աշխարհին մէջ և պզտիկ օգտաբխութիւն մ'ընելու: Մայիւր, բնութեան հարսանեկան մեղրալուսներ, իր գեղեւոր, վարդերով և ստեղծով, ներշնչեց ինձ այս միտումը, որ, գիտեմ, բանի՛ դժուարին է, մասն զի «բանաստեղծութեան մէջ բա, նաստեղծը ըմբռնել, հասկնալ անոր հոգիին բովանդակ հորըն ու հրայրը, անկարելի է չայրած կամ գոնէ չի միացալ սրտերու հաւմար»: Իմ սիրտս այրած չէ, ոչ ալ միացալ, բայց բանի որ ինչիւրը բանաստեղծութեան վրայ է և այս պայմանն ալ անհրաժեշտ, պիտի երեւակայեմ թէ՛ եթէ ոչ բարոյական այրած, գէթ միացալ սիրտ մ'առնեմ:

Այս կէտը կարգադրելէ վերջ չեմ ուշանար վերանայու առկառ առկառ: Գարնանն այս զեղանայիտ վայրկեաններէ մին կ'անցընեմ կանանչաւորէ ըլլալի մը վրայ, բարձրագիւր մայրկներու ստաւերէն ներքե, որոյ տներներու մէջէն զովաշունջ գեղեւոր մեղմաւրին կ'սուլէ. թռչունները խոյտալով կ'ձողալեն բարձրալքս, առաւել մը կ'աւհի ըսլէն հեշտահոս, իր վճիռ աշխարհներով սիրտն ջրվէտներ յարկնելով. հետուն կ'ողարկին իմ առջև ծովն ու երկինքը, որ հորիզոնէ վրայ իրարու կ'փարին: Առանձին եմ, օդին մէջ լարձը, լուսնանման խոտերու վրայ թռչունն ընկողմանած, բնութիւնը իր հրապոյրներէս կ'ըջապատէ զեւս: Սիրտս կ'սուլի, միտքս կ'յախշաւորի, յազմուքը կ'գրաւէ բովանդակ զգայնութիւնս, արեւուն կ'երալէ իր շրջանը, խոհալներ մեր բան գիտն հմայել, կը գան, կ'ցլանան, կ'անշին աշտոս առջևէն: «Ան, կ'ըսեմ ինքնիքն», եթէ շնորհուած լինէր ինձ սլաշտել հրեշտակ ետի մը, ընքոյ՜ ու մեղուանոյ՜, որու աշտը ջինջ կ'ապոյտին առջև երկինքը շեկներ, որու անուշ գեմբիւ՜ վրայ վաշղեր խայտային, որու գեղեւոր վարսերուն սիւղը աշխարհներ յարկնէր, որու մեղմապէս ու հրապարելի աշխարհն յաւերժահարսներու նստանձը շարձէր, որու նորին, շարհակերտ հասակը բնութեան գեղարուեստը ներկայէր, որու գեղեմիշ շարժմանքը բոլր ու խանդ սփռէին իր շարձ, որու թրթուռն ձայնը տոկոսներու հիացում աղէր — կարծեմ՝ աշը շատ փախում — վերջապէս, երկու բառով, եթէ սէր'ի, պիտի սրտէի բանաստեղծ ըլլալ — ինչպէս անոնք որոյ արհեստը չբանիւր կ'որոշեն բահանայ ըլլալ — և այս սրտումն անմիջապէս գործադրութեան չնելով — քանի որ Առաջնորդարանէ վկայարի տեսք չկայ, ոչ ալ պոս սեր-վիտ — պիտի նստիւրի սրտանիլ հրեշտակին ոչ միայն սիրտս, ոչ միայն հոգիս, ոչ միայն բովանդակ ետթիւնս, այլ նաեւ . . . Իմ առաջին հրատարակութիւնս (թէ և թէ մը մտածելով կ'գտնեմ թէ

առանց Երանի արդար չկրնար գործել, առանց հողի չպիտի
կարենայի ապրիլ և այս երկուքը տալէ վերջ էութիւնս էութիւն ըլ-
լալէ պիտի գաղտնէր. գալով առաջին հրատարակութեանս, եթէ ու-
նիմ խի, ան ալ բան մը չարկէր: Այս պիտի երգէի սէրը, անա-
պակ ու կենսատու, սէրը, բնութեան այն չքնաղ շնորհը, այն
նուիրական ու վեհ ոգին, զոր բանաստեղծներու միայն առհմա-
նուած է լիովին ըմբռնել, բիշ անգամ վայելել և միշտ ողբալ. ուշ-
խարհը, այս մութ, աշմուտ աշխարհը, անարժան պիտի ըլլար մեր
ստից տակ թառելու. տարբեր օր մը, երանութեան սխրը պիտի
շնչէինք շարունակ, մշտադաւար, բուռնամալից օթեան մը պիտի
թառէինք (օրհնակի համար Քալիքսթի կղզին) և հոն՝ անջատուած
սովորական կեանքի զգուշիւ ու խաղաղիւ աշխտածութենէ, ժպտա-
ներու, երգերու, բայի ու սիրազնիւ երջանկութեան օրհեաններու
մէջ պիտի առգէկէր. . . .

Սակայն, առաջ, երազը միշտ տարագ է և վաղուհաս սթա-
փամը շուտով կ'յաջորդէ: Սրտաբեկ կ'ընդիմանամ անոր, կուգիմ
աչեքս փակել, վերստին բնկզմիւ այդ յափշտակութեան մէջ, դժ-
շանք: Անըրգուելի, զօնդակ ոյժ մը բնի աչեքս բանալով իրակա-
նութեան մէջ՝ կ'սնտէ զիս նորէն հոս՝ ուր,

Ce qui nous charme passe, ce qui nous peine reste. La rose
vit une heure et le cyprès cent ans.

Այս դիւրախոյս եռագին մէջ, սակայն կ'զգամ թէ բանաստեղ-
ծութիւնը վսեմ, աշնուադայն անջրպեաներու մէջ կ'առաջնորդէ
սիրան ու հողին, անոր մէն մի տօքը, մէն մի հառաչ, մէն մի շուն-
ջը կ'թրթռայ գգայնութեան ամեն թեւերուն վրայ, Շէյքսպիր, Միլ-
դըն, Պայրն, Միտէ, Լամարշին և բազում ուրիշներ կ'զարնեն բը-
նար մը, որու մի քանի աղօս հնչունները միայն մեզ կ'հասնին: Բայ
աստի մեզ համար բանաստեղծական շրջանը գրեթէ չսկեած՝
լրացած կ'երեի, ընտնայն կ'թղթատենք հանդէսներ. դէս ու դէն
նետուած թափառիկ ուսանաւորներ՝ ոչ բանաստեղծութիւն կ'կազ-
մեն, ոչ ալ նօթի ճաշակը կ'յադեցընեն: Այս իրաւ է որ եթէ բա-
նաստեղծութեան մէջ ամեն բան սէր կ'ըլլուի, եթէ Պէշէկթաշեան,
Դուրեան սիրով բանաստեղծ եղան, եթէ, վերջապէս, առանց սիրոյ
բանաստեղծութիւն չկայ et vice versa, ուրեմն երեսներ անխափ
գամբանական մը կարգաւ լուսահոգի բանաստեղծութեան վրայ:
Այօր, լնչպէս զարալերջիկ ամառնութիւնները ցոյց կ'տան,
Նիլիթը, ահեղ ու չոր, դրած է իր հիմը սիրոյ և բանաստեղծու-
թեան փառալիրերու վրայ, իր յաղթական ափին մէջ խեղդելով ու
փշելով մեռաներու քնարը: Բանաստեղծական բերք, լնչպէս Գար-

եա՛նք, թատերաբեմի վրայ միայն կ'առնուի, Աստղիկ՝ նկոն՝
տեղի տուած է ԴԻՐԱՄԻ առջև, սիրոյ երգերու տեղ զրամի հնչիւն-
ներ կ'լսուին, սիրախա ժիւղիկներ կ'լսամբին, կ'թռնին, Ռոմէ-
ներէ զարկ, ոսկեմալ Միգաններու բով . . . : Եւ այս հակաբա-
նաստեղծական գրութիւնը այնքան ամուր կ'սնդանայ մեր մէջ, որ
պարահան լէսներու, երեկոյթներու ոգևոր և զղիւխ վայրկեանները,
բարախի վրայ սիւզանեմ սրտոյսները և նետուած գոգոնի ակնարկ-
ները բազդէ, մեծ բազդէ կ'ախում ունին արդիւնաբեր ըլլալու :
Չուտ ժամանցի, սնախառ հաճոյքներու տեսքը, մեր Տօն Ժամանե-
լու մէջ, կ'լաիէ ամեն նկատարութիւնները. որաի, մաքի, հոգւոյ
գեղեցկութիւնները սիրոյ բառարանին սրբուած են : Կ'գողամ աչքի
առջև բերելու Տ. Հիւսէի Մարտիկ աղային աղաղայ ամուսնու-
թեանց մասին բրած գողախութիւնները. կ'գողամ, ըսի, վաշն զի
եթէ ամուսնական վաճառատունի գործերը գէշ երթան՝ ապրանքնե-
րու լիքիտասախօքը սարսափելի պիտի ըլլայ : Ոչ, սիրելի կ'զմեմ
յուսալ որ աշի ոչ — սոսշտօնական ակադգեստ քօսիտիօնները բա-
լետ կարի բաւ են. ի՞նչ հարկ զատ վաճառատուն մ'ալ բանալ և
հրապարակը ապրանքով ողողել :

Իսկ բանաստեղծութիւնը մահու չափ պիտի տաւ, երբեք չպի-
տի լինելուի գրութիւն մ'որով բնութեան հրաշակներու մը, սիրոյ
առնար մը, յայտի ու հաւատի բոյն մը, երանութեան ու անմահ
հոլմեան փունջ մը, հրեշտակ մը, վերջապէս, այսպէս անխղճօրէն
մոռաի, կոշտ իրերու նման ահարկի հանուի : Բայց խեղճ տկար է,
անգոր է, իր խեղդուկ ձայնը կ'մարի ժխտին մէջ, մինչ մէտ կողմէ
լամարդին, մեր աղեղուրկ բանաստեղծներու, տկանին ի վաշ
սրամալին կ'միմնջէ :

Enfants, ne dites plus vos rêves à personne;

Et ne rêvez jamais, ou bien rêvez toujours.

Եւ զեւ կ'կործէ՞ք թէ բանաստեղծութեան մէջ անհարակ եմ :

40 Մայիս, 1900

ՎՌԱՄ

ՈՒՒՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ՅԵՓԵՍՈՍ

ԱՊՐԻԼ 29 ի իրիկունն մի քանի բարեկամներ առաջարկեցին որ իրենց հետ Նոյն գիշերը Եփեսոս երթամ ուխտագնացութեան։ (Ինչպէս որ ընծերցողաց յայտնի է ամեն տարի Զատիկ երրորդ կիրակին Ս. Յովհաննէսի տօնախմբութիւնն կը կատարուի Ալատուլքի բլրակին վրայ)։ Թէեւ Նախ վարանցաց ընդունիլ անոնց առաջարկն, սակայն իմանալով որ Գեր. Տ. Յակոբ Աշոտ Եպիսկոպոսն ալ պիտի ընկերանայ մեզ, ուզեցի առիթէն օգուտ քաղել եւ տեսնել անգամ մը Ս. Յովհաննէսի քանայիւր եւ թէ աւերակները պտտիլ։

Նոյն իրիկունը ժամը 8 1/2 ին (Ը. Ե.) ժամադիր եղած էինք Քէմէրի կայարանը գտնուիլ. կառախումբը եկաւ, Գեր. Տ. Յակոբ Աշոտ Սրբազան եւ տամսի չափ բարեկամներ Նախապէս վարձուած եւ պատրաստուած *սաջօնը* մտանք, եւ ճիշտ ժամը 9 1/4 անցած կառախումբը համբայ ելաւ։

Թէեւ Գերապատիւ Սրբազանը Իզմիր ժամանելէն ի վեր քանիցս տեսած էի, սակայն անձամբ տեսակցութիւն ունեցած չէի։ Առաջին անգամն էր որ ներկայացուեցայ Նոյն Սրբաշնութեան։ Խօսեցանք ինչ ինչ խնդիրներու վրայ՝ ստուգիլ համակրելի անձնաւորութիւն մ'է, հեզաբարոյ, խոնարհ եւ ժամանակին համեմատ ամենու հետ վարուելու կերպը գիտէ։

Ժամը 11 1/2 ին հասանք Եփեսոս, ուխտաւորներէն շատերը վառուած միմեք ի ծեռին «Առաւօտ լուսոյ» երգելով — ըստ հին սովորութեան — կէս ժամու չափ քալելով հասանք Ս. Յովհաննէսի գերեզմանը։ Հոն Քուշատայի եւ Այտընի ազգայնոց կողմանէ մեծ վրան մը պատրաստուած էր, եւ շարժուն խորան մը յարդարուած, ամենքս գիշերային ժամերգութեան ներկայ գտնուեցանք։ Կէս գիշերէն մէկ ժամ յետոյ եկեղեցական արարողութենէն ետքը մեզ յատկացեալ վրանը գացինք եւ 2 ժամ հանգիստ ընելէ յետոյ առտուան ժամը 4 ին խմբովն աւերակները պտտելու ելանք։ Աքանջելի տեսարան մ'էր՝ առտուն կանուխ՝ թէեւ համբանները դժուարին, սակայն մեր ընկերութիւն այնքան համակրելի ու զուարթ էր, որ բնաւ չգգացինք, պտտեցանք ամբիմատորնը, *պեղեքեքն* եւ բոլոր շէնքերը որ հիմակ աւերակ եղած են։ Բեկորներ կան որք կը ցուցնեն հին ժամանակուան նրբակերտ քանդակագործութեան հրաշալիքը։

Ձենք ուզեր մանրամասնութեանց մէջ մանեւ, ի՞նչն զի արդէն այս մասին քանիցս գրուած է: Երեք ժամու չափ պտըտեցնէս յետոյ վերադարձանք եւ առտուան ժամերգութեանն ներկայ գտնուեցանք. ժամը 8 1/2 ին իզմիրէն կառախուժեր եկաւ, հետը բերելով երկու սեռէ ստուար բազմութիւն մը որք եկած էին իրենց ուխտը կատարելու համար, Սրբազան Հայրը պարագային յարմար ազդու քարոզ մը խօսեցաւ բացատրելով Ս. Յովնանէսի կեանքը, քարոզը կէս ժամու չափ տեւեց:

Ճիշտ կէսօրին վրանի տակ ճաշ ըրինք, առաջին անգամ Գեր. Յակոբ Աշոտ Սրբազանը բաժակ առաջարկեց Ամենապատիւ Տ. Մելքիսեդեկ Սրբազան Հօր կենացը ըսելով. « Չմիւռնիոյ Հայ ժողովուրդը արժանաւոր ընտրութիւն մ'ըրած է յանձին այնպիսի եկեղեցականի մը որ բոլոր բարի յատկութիւններով ծօտեալ է, եւ իզմիրցոց պատիւ է որ Մելքիսեդեկ Սրբազանի նման Առաջնորդ մ'ունին, կը մտղմեմ որ երկար կեանք պարգեւէ Նախախնամութիւնը. » ներկայը կեցցէներով օգը թնդացուցին:

Այս տողերը գրողն ալ բաժակ առաջարկեց Նորին Սրբազնութեան Գեր. Տ. Յակոբ Աշոտ Եպիսկոպոսին կենացը ըսելով. « Սրբազան Հայր, իմ ընկերակցացս զգացումներուն թարգման կը կանգնիմ, յայտնելու մեր ջերմ շնորհակալութիւնը այն բաւրեացակամութեան համար որով Ձեր Սրբազնութիւնը պատուեց զմեզ մեզ հետ ընկերանալով այսօրուան տօնախմբութեան հանդէսին, շատ եւ շատ գոհ եմ. Ձեր Սրբազնութեան հետ ծանօթանալուս, կը մտղմեմ ձեզ ալ առողջութիւն եւ կարողութիւն: » Կեցցէները անընդհատ կը շարունակուէին:

Տալոյզ գոռակաւ ամենեւին դադար չէր առներ մարդուս ականջը խցնելու չափ, բագոնի աշակերտները սրճարաններու մէջ լիովին կ'ըսուէին օղիի կամ գինիի զուարթ բաժակները:

Ժամը 2 ին Սրբազան Հօր ընկերակցութեամբ պտըտեցանք մի ջանի վրամներ ու կը գտնուէին իզմիրէն, Այտընէն, Քուշ — Ատաէն, Սէօքէն եկող ուխտաւորներ: Հետաքրքրուեցայ հարցնելու թէ ջանի որ 40 — 50 տարիէ ի վեր ուխտաւորներ կը յաճախեն, ինչո՞ւ համար մատուռ մը շինած չեն եւ այսպէս վրանի տակ եկեղեցական արարողութիւնը կը կատարեն: Առարկուեցաւ թէ տեղը ամայի լինելուն դժուարին է սցռ խորհուրդըն իրագործել:

Այս տարուան համդէսը համեմատելով ուրիշ տարիներու հետ ամենէ փայլուն եւ նպատաւոր եղած է, վրամներու եւ

գանձանակներու հասոյթը 6000 դանեկեկանի հասած է որ կը պատկանը Այտընի եւ Քուշ-Ատաի եկեղեցիներուն:

Ժամը Յիշտ 5 ին Եփեսոսէն մեկնելով 7 1/4 անցած Իզմիր Ժամամեցինը գոհ եւ ուրախ մեր ուխտագնացութենէն:

Զֆ-հէ-հ, 1 Մ-յէ- 1900

ԱՐԱՄ

Ք Ա Պ Ա Ք Ա Ք Ա Ք Ա *

Ա Յ Ս Հարաւ — Ափրիկեան բուռն կախներուն մէջ՝ Թէն Պօլը եւ Օրանմեան զաշնակից զինուորներ աներկիւզ ճակատ մը, կամ լաւ եւ՝ ինչպէս Պ. Ստէդ, այս չարադուշակ մարդարէն կ'ըսէ, պատե-
րազմելու պարթեական մեթօտ մը՝ այս է՝ խոյս տալով զարնելու, ուղ-
մագետութիւն մը ցոյց կուտ, սակայն այս յայտնի է որ Քրօնեէ
զօրապետին պարտութենէ եւ Ժուպէոի մահուանէ ի վեր՝ իրենց
յոյսերն մի առ մի կ'ցնային եւ ոչ զօր, Պօթա, ոչ Օլիվիէ, ոչ մի
բանի ուրիշ աննշան զօրականներ կարող են անոնց բարոյական ոյժ
ու վստահութիւն ազդել: Անշուշտ Դրանսլաբեան կառավարութիւնը
կ'ակնկալէր որ ափրիքանոսներն, զուլուններն, պազուզօններն պիտի
ոտը ելնեն անգլիացոց դէմ եւ անուղղակի իրենց զօրավիգ պիտի
դառնաին, բայց այս կողմէ ալ յուսակտուր մնալով՝ նորանշան հը-
նարներու դիմեցին, զաշնակից զինուորները իրաց վիճակին վրայ
պատրելու հիւան: Ափրիքանոսները տեսան, եւ շատ խելք պէտք չէր
տեսնելու, որ բրիտանական ահագին զօրութեան դէմ՝ զինակից
հանրապետութիւնները պիտի վշտանան, մինչ զուլուններն անտարբեր
հանդիսատես եւ պասուզօններն ալ սահմանազրկի բխրութեամբ վրայ
կեցած ռմբակցութեանց ակնատես կ'լինէին, հետեւելով խրատին
Լէրօզոտի, Մալաքօ ցեղապետներուն, որ Մազրուր կ'ըսեցնէին,
չմասնակցիլ այս իրենց համար նորօրինակ կռիւններուն: Ահա այն
տեսնաներն էր որ Պ. Սէլէն նախագահն՝ Քրօնսդատի մէջ գումա-
րուած զինակից զօրքերուն եռանքն արծաթեւ եւ դիմալրելով յա-

* Տէս քիշ 9, Երես 363:

Ջողեղու նորանոր յոյսեր ներշնչեց։ Այս բառական չէ, նոր, անկաշ-
 նելի սուտեր ալ շրջաբերութեան կ'հասնեն կարգ մը վարձկան ու
 անդլիատեաց սպաներ, իրր թէ Ռուսիա Անգլիայ հետ կոռու բըռ-
 նաւած է, թէ Հնդկաստան կ'արշաւէ, թէ արդէն Լոնտոն գրաւուած
 և ռուսական երկիր հռչակուած է, թէ զօր. Կէյթէլը շատ զինուոր-
 ներով գերի ինկած է։ Միւս կողմէ Պ. Սդէյն կ'յայտարարէր թէ
 Պէլժօմֆօնդայնի տումամը Օրանձի պետութիւնը կործանած չհամա-
 բուիր, թէ նոր կորովով պարտ է մղել պատերազմը և եղած փառ-
 ներն, որ ինքնին անշշան են, դարմանել, քանի որ պօէրները միայն
 800 հոգի կորուտած են իսկ բրիտանական կորուտան 64000 կ'հասնի,
 սպաննուած, վիրաւոր ու գերի։ Բայց ոչ ինչ կ'իմաց մուծն այս լուսոյ
 դարուս մէջ, կ'ըսեն, թէ և միշտ ճշմարիտ չէ այս ասուածինն, և ցա-
 ւալին այս է որ՝ երկու փառամուլ ու կամակոր Նախագահներու խե-
 զախ քաղաքականութեան պատճառաւ երկու կողմէ այնքան անմեղ
 ու անգին արիւն կ'հոսի այնքան նիւթական փառներ կը պատա-
 հին, և երկու հանրապետութիւններ իրենց կործանման կ'մղուին։
 Վասն զի՝ արդէն Քրիւկէրի կողմէ առ բրիտանական կառավարու-
 թիւնն եղած հաշտութեան առաջարկն՝ իրր սլայման զրուելով եր-
 կու հանրապետութեանց բացարձակ անկախութիւնն, լորտ Սալզ-
 պրիի կողմէ պաշտօնապէս մերժուելէ ետեւ, Քրիւկէր և Սդէյն,
 թերեւ իրենց արժանի ներկայացուցիչ Տըբ. Ռէյցի զբովամբ, որ
 մինչև վերջն ամեն բան վարչադոյն կ'ցուցնէր բոլոր Եւրոպայի,
 պատկամաւորութիւն մը՝ Կ'պատրաստեն, որպէս զի ևսրպական
 տէրութեանց միջնորդութիւնը խնդրեն, և հաշտութեան պայմաննե-
 բու վրայ բանակցին։ Սակայն՝ ըստ երևոյթին, չպիտի յաջողին
 այդ սրաշտօնին մէջ՝ քանի որ մեծ պետութիւնները տրամադիր են
 չեղօք մնալ, որպէս զի քաղաքական նորանոր ծանր շփոթութեանց
 առիթ չլինին։

Այս պաշտօնական շարժումներուն անուշադիր՝ լորտ Ռոպէրլո
 կ'ջանայ պօէրները վանել Պէլժօմֆօնդայնի շրջականներէն, իր զինա-
 ւոր բանակը շարժման մէջ դնելէ առաջ և նորոգել տալ պօէրներուն
 բանդած կամարջներն Պրանդֆորդի հարաւակողմն՝ Մօտր գետին,
 ինչպէս նաև Վէլ և Զանդ գետերունը, մինչ անգլիացի սպարապի-

տին այս բնապարտիկ յայտադմանէ օգնուա բաշխելով պօէրները Քը-
րունսդատի մէջ կ'ամրանան, և տեղ տեղ անդլիական վաշտեր ծու-
ղակը ձգելով՝ զգալի կորուստներ կ'հասցնեն՝ ինչպէս գնդապետ Պրո-
ատ խառի հրամանատարութեան ներքեւ գտնուող գումարտակին, որ
Թապանշուէն վերադառնալու միջոցին անդգուշութեամբ Մօսքի մի-
տոր անցըին մէջ, այս է՝ ի Բուրն Սըրուզ, կ'բռնուի թշնամիէն և
բուռն կռուէ մ'եւրք վեց թնդանօթ, առատ ռազմանիւթ և 350 զե-
րի կ'թողու անոր ձեռքը, և Քօրվիլ զօրապետը շատ ուշ օգնութեան
կ'հասնի։ Ստիպյն տրեմոտեան կողմէ ձախող լուրեր կ'հասնին
Մէյֆրինկի վիճակին վրայ, բաղաք մ'որ թէև այնքան ամրաներէ
ի վեր զեցազնաբար կ'ղիմարէ և մինչև անգամ վառող, ռումբ և
թնդանօթ մը ձուլելու կ'յաջողի քաջ հրամանատար Պատէն Բօուլի
շնորհիւ, բայց պաշարի մասին յետին ծայր նեղութեան մէջ զբա-
նուելով պատերազմիկ ու բնիկ ձիու ու ջորիի միտ ուտելու կ'աւա-
պուին և այս բանի անգամ է որ պաշտպանող գունդին անձնա-
տուութիւնը մօտաշուա կ'հոշակուի։ Ի դերև կ'եղնեն զբռն՝ Բլըմբ
զօրապետին օգնութեան փորձերն, և անդլիացիք հարաւէն Ուօրըն-
դըն, Մէյֆրինկէ 290 հազարամէքը հետի հասած են, և պօէրները
Պիկըրսպրիկ սահմաններէն կ'հեռանան և այնպէս կ'կարծուի թէ
իրենց բանակը 40000 հոգիէ կ'բաշկանայ, որպէն 2000 ուղան-
նուած, 10,000 ապիկար ունենալով և 5000 է աւելի զերի անդ-
լիացուց ձեռն։ Քրոնենէ զօրապետին հետ, հազարէն աւելի զերիներ
Քէքլաուտէ Ս. Հեղիէ կղզին կ'որկուին (Ապրիլ 10)։ Պէլօմֆօնդայնէ
40 մղոն հեռու գէպի հարաւ Ռէտերսպրիկ շուրջն անդլիական գու-
մարտակի մը կրած ֆլանան, որով 600 զինուոր գերի կ'բռնուին,
Պօէրներուն եռանդը կ'զրդուէ, և այս անգամ ալ անճարակ Կէտէքը
ուշ կ'հասնի օգնութեան, բայց այս և ասոր նման թեթեւ յաջու-
ղութեաներ՝ պատերազմին ընդհանուր կացութեան վրայ չէին կրնար
ազդել, բանի որ անդլիացուց կողմէ ալ այսպիսի մանր մանր յա-
ջողութիւններ անպակաս չէին, ինչպէս ի Պօշօֆ, ուր Քիմարլէէ ել-
նող փոքր գումարտակ մը խումբ մը պօէրներ կ'պաշարէ, մաս մը
կ'սպաննէ, ինչպէս և Ֆրանսացի զօր. Վիլպուա Մոռէօյն, և մաս
մը զերի կ'տանի, (5 Ապրիլ) նշանուոր են նաև Պէլօմֆօնդայնի

և Ալիուաշ Նորթհի միջև գտնուող Վերկնէրի պաշարումն և անդ-
լիսաց (Ապրիլ 10—24) յաղթութիւնն: Զօր. Պրէյպէկ հարա-
ւէն և հիւսիսէն զօր. Ռընդըլ օգնութեան հասնելով Վերկնէրի պա-
շարումը կ'վերջնեն և զօր. Բօլ Գէրիւ և զօր. Յրէնչ կ'ջանան փա-
խառական սօւերներուն ճամբան կտրել, այլ չեն յաջողիր: Պօէր-
ներու նահանջներն այսպէս սովորաբար անփաստ կատարուելուն
վրայ՝ բնականօրէն անդլիական զօրաց մէջ, զարմանալի երեւոյթ մ'է
ու ռազմական դաղանիք մը, մանաւանդ որ նոյն պահուն Պրանտ-
ֆըրտը և Կլէնչ միջև ճամբան բռնած էր զօր. Դրքը և զօր. Չերմ
այսպէս գրաւած էր արլ Ուէտսդորք, զօր. Կէյփթըրի յաջորդելով:

Ներկայ պատերազմին մէջ Տէրակօսի ծոցն ելծէ անգլիացոց
ձեռքը լինէր անգնահատելի ծառայութեանց կայան մը պիտի
դառնար, մինչդեռ ցարդ սօւերներուն օգնութեան հասնող այլ և այլ
աղբերու համար զրեթէ բաց դուռ մ'էր դարձած: Չէզոքութեան
իրաւամբ Անգլիոյ բողոքներն առ Բորթուգալ և Դրանսիալ օգուտ
մը չունէին, և այլ ծոցն վերիօթեան ճամբայ մը կ'նկատուէր սօւեր-
ներուն համար: Եւ Սահայն հնարագէտ Անգլիա հին գաշնադիրներ
խառնելով՝ կ'յաջողի նոր դուռ մը գտնել հիւսիսի կողմէ գէպ ի Ռո-
տէլիա, որպէս զի այն կողմէն զօրք ու մթերք հասցնէ պէտք եղած
կողմերն: Այդ դռան է Պէյրա նաւահանգիսան, Ափրիկեան Բորթու-
գալի ծովագործայ սահմանին վրայ, 800 հազարամէր հետի Տէրա-
կօսյէ գէպ ի հիւսիս: Իսկ Պէյրայէն գէպ ի Ուեգօլի և Սալզպըրի
քաղաքները երկաթուղոյ դիմ մը կայ, ոսկից Պալուսայո 250 մը-
դուն է և ասկից ալ Մէյֆըրնի 450 մղան երկաթի գծով: Ահա այս
դռնէն այժմ Անգլիա զօրք ու սուղմանք ջամբաք կ'հասնէ Ռօտէլի-
այի գաղթաւայրը: Արդէն 5000 զօրաց բանակ մը հասած է հոն
զօր. Գերինկընի հրամանատարութեամբ՝ Մէյֆըրնիկ օգնութեան
համար: Դրանովալի և Օրանսի Նախագահներն բողոք բարձին այս
թոյլատուութեան վրայ, այլ ի դուր, վասն զի Բարթուգալ հին դաշ-
նագրի մը վրայ յենելով Անգլիոյ թողած է առ այժմ Պէյրայի նա-
ւահանգիսան, որ մեծ կարեւորութիւն ունի արդի փոփոխ պարա-
գայից մէջ: Թէպէտ և աներկբայելի կ'լծուի որ Մեծն Բրիտանիա
վերջնական յաղթութենէ կտրէ, Ափրիկեան երկու հանրապետու-

Թեանց երկիրներն իր պետութեան կցելու խորհուրդն ունի, սակայն այս խորհուրդին առելի ոյժ տալու համար է անշուշտ որ Բարեկյուտոյ Գլխի և Նազարի բոլոր մեծ բաղաճներու բնակիչներն, ինչպէս նաև Աւստրալիոյ ու Գանատայի գաղթականներ, հեռագրական հանրադրեր կ'ուղղեն Լոնտօն, խնդրելով Թագուհւոյն կառավարութենէ որ միացման որոշումն ի դորձ ղրուի և Հարաւային Աֆրիկէ բոլորովն անդլիական գերիշխանութեան ենթարկի: Այս իրաւ է, որ եւրոպական թերթեր չեն դադրած Անգլիոյ դէմ ծանր ու նախատալից յօդուածներ գրելէ և տէրութեանց միջամտութիւնը խնդրելէ ի նպաստ Պօլսններու, և մինչդեռ տէրութիւններն անտարբեր ու չեզոք զիրք մը կը պահեն միշտ, Անգլիոյ Թագուհին Իռլանտա կ'ուղեւորի և խանդավառ ընդունելութիւն մը կ'գտնէ ի Տըպլին: Անգլիոյ ժողովուրդն պատերազմի ծախուց համար նորանոր տրոց ներքե թէև նշուած, իր ոսխորական առատաձեռնութեամբ ղրաւական նպաստներ կ'ուղղէ նաև Լոնտօնի շրտ Քաղաքապետին և մինչև ցարդ 839,000 ոսկի (Ապրիլ 10) ղօրաց և անոնց բնականաց համար դումարուած է, իսկ 162,000 ոսկի Հնդկաստանի սովելոց համար, սով մ'որով 3—4 միլիօն բնիկներ, հակառակ կառավարութեան օգնութեանց, ահեկի վիճակի մը մէջ կ'տագնապին:

Ն Ե Ր Ս Լ Ս Ե Ա Ն Ո Ր Բ Ա Ն Ո Յ

Պատ. Խմբագրութիւն

ՄԱՅԻՍ 21 ին պիտի կատարուի Ներսիսեան Որբանոցիս յորորդ տարեշրջանի բացման հանդէսը, պազարով մը միասին:

Այս առիւ հրապարակաւ պարտք կը համարիմք կրկնել մեր շնորհակալութիւնը Ազնիւ հասարակութեան որ երեք տարիներ անբողջ իր համակիր աջակցութիւնը չի զրացաւ հաստատութեան:

Կը որկենք Պատ. Խմբագրութեանը որբերուն շուսանկա-
րենքն սեկի օրինակ:

Որքերուն քիւն է յիսուն, ունիւնք՝

15 Դերձակն ըթաւն աշակերտս,

2. *Zhuuli*,

5 Սիրիսարեանի մանուագործութեան փայրիքն.

3 Գրաշար (2ր Թաղիկեանի եւ 1ր Գաւառեանի սպարաւնը),

1 Թագուր կգ. Սպարաշէանի վանանւսունը,

Վոսերս Բաբի մը հաս աշ Կոշիկահարսրեան, քիթեղագործութեան եւ գորգագործութեան պիտի հետեւին: Միւսները կը յաճախեն Մեարոյեան դարժարանը ու Մանկապարտեզ եւ միշտ յառաջադիմ դիրք մը գրաւած են:

Կը խնդրենք Պատ. Խմբագրութեանդ որ իսանի շարունակել
իր ազնիւ աջակցութիւնը, իր քերթին մօտաւոր քիւտեհն մե-
կուն մէջ հրատարակելով ներկան:

Ընդունեցիք մեր խորին մեծարանաց հաշտութիւն:

Ի դիմաց Եւրոպայ. Որք. Հնկ Գործ. ժողովոյ

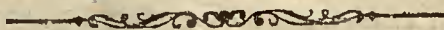
ሀ. ጥ. ኔ. = ጥ. ጥ. ጥ. ሀ. ቅ. ሀ. ቅ. ሀ. ሀ. ሀ.

Արեւմտեան Ռ. ՈՐԲԵՐԵԱՆ

(1128)

ՆՈՒՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Տէր և Տիկին Լ. Մկրտիչ Աղղ. Հիւանդանոցի Եւթման ծաղկեպսակի Օր. Թագուհի Տիգրան Սարգիս-
եանի համար:

Օ Գ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ՀԱՅ ՈՐՐԻԿՆԵՐՈՒՆ

Ի նպատակ Հայ որրիկներու Բազմազգեց ընդհանուր պատկերազարդ պրակի մը պիտի հրատարակէ 40 ԼՂ բազկացեայ հաստ ուղորի, փայլուն և շատ ընտիր թուղթի վրայ 42×50 հզրմ. մեծութեամբ,

Կ'հրատարակին ազնիւ և գլխաւոր անձնաորութիւններ բաժանորդագրուելու այս բացառիկ պրակին ի նպատակ Հայ որրիկներու

Բաժանորդագրաց անուններն իրենց գնած թիւերու վճարման գումարին հետ պիտի ապագրուին Բազմազգեցի սովորա. կան թերթին մէջ, Գինն է մէկ մի պրակի 2.50 ֆրք. կամ 12 լիւշ. փափաքողք կրնան գիմել նաեւ Մամուրեան գրատունն:

ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆՆ

Ս Տ Ա Յ Ա Ծ Է

ԲԱՌԱՅՈՒՅԱԿ ԱՆՏԱՆՈՒԱՆՑ ԵՒ ԴԵՂՈՐԷԻՅ ՅԱՏՈՒ. ԹԵԱՆՑ Թրանսերեիէ ի Հայ, պատրաստեց Տօր. Ն. Տաղա. Լարեան Գին 5 զրուշ:

ՍԻՐՏ Գիրք ընթերցանութեան Թարգ. Թրան. Օր. Եւփիմէ Պ. Օոեան Գին 3 զրուշ:

ԲԱՐԵԿԻՐԹ ԱՂԶԻԿԸ Թարգ. Թրան. Միսոն Փաբամանեան Գին 5 զրուշ:

ՀԱՄԼԷԹ Թարգ. Պ. Յ. Քաբազեան Գին 10 զրուշ:

ԾՆՆԴԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆԲ. Գրեց Տօր. Ն. ՏաղաԼարեան Գին 6 զրուշ:

ՀԱՄԱՐԱԿԱՆՈՒԹՈՒՆ Ն. Տրեգեմեան Գին 23 զրուշ:

ԱԼԷԼՈՒԻԱ Իրենակ իմաստասիրական Գրեց Յ. Պ. Մ. Գին 5 զրուշ:

ՄԱՆՁԵՐՈՒ ԹՇՆԱՄԻՆ Գրեց Տօր. Յովսէփ Մոեփանեան Գին 5 զրուշ:

ԿՐԿԱՏՈՒՄԱՐ ՈՒԹ ԴԱՍՈՎ Ն. Տրեգեմեան Գին 6 զր

ԹԷ ԻՆՁ Է ԻՍԻԵՐԻՆ և որովք են իր պարմանները, ժողովրդի համար գրուած, Թարգ. Գերման. Մ. Կ. Նազիկեան Գին 5 զրուշ:

ՄԱՐԻՄ ԿԱՄ ԾԱՂԿԻ ԿՈՂՈՎԸ ՀԵՂ. Քրիստափոր Շիր. Թարգ. Ի. Ս. Նոյեմպար Պ. Պաշտառեան ապ. 1892 Գին 6 զր

ԴԵՐԱԿԱՏՈՒՆ

ԳԵՈՐԳ Մ. ՔԵՅԻՇԵԱՆ

Աղայեւեանց Եւրոպական քերականութիւն, ԹԻ- 1

Վրճառ աստուծո հաստատուած օրէն ի վեր սուղ ժամանակի մէջ ունեցած բազմաթիւ յաճախողները, աւարացոյց մի է թէ՛. մենք մեր յայտարարութեան հաւատարիմ գտնուած ենք. հարկ չիկոյ զօգեստներ չապշել. յայտմ, մեր զօրծեղի վրայ են արդէն՝ թէ գներու ամանութեան հետ նաեւ ունինք մեծ առաւելութիւն մը ուրիշ նմանորինակ հաստատութիւնս ներքէ ձեռի, կարի և ապրանքի մասին նրեականցէկ թէ ոյ չսփ զժողովրդին է անեն մէկ անհատի ճաշակը զօհացնել և ձեռն յարմարութիւն մտղ, նա մանուսանգ ելլի այլ անձը սոսցին անգամ է որ հազուստ չինել կուտայ մեղ. Աստի ինչպէս մինչև այսօր, իոյնպէս ալ այսուհետեւ պիտի աշխատիք. ասեն ջանք և զօհողութիւն չի խնայել նոյն իսկ ամենն ըծս խնդիրները անգամ զօհացընելու:

Աւելորդ չենք համարիր. նաեւ իմացրնել թէ վաճառատանի մէջ կը գտնուի քաղմիքներու, քառանկներու և այլ տեսա՝ աստեղլիներու ձախ հաւաքածոյ մի, և թէ պատքաստ կարուած հազուստներ ալ ունինք:

Աժման, ձեւաւոր եւ տակուն, դիմեցէք եւ տեսլք: 24—7

ՄԱՐԿԱՆԱԿԱՆ ՍՏՈՒՆ

Հայոց ԺԶ ԴԶ

Դ. ԵՒ Լ. ՅԵՐԻՏՃԵԱՆ

Պատիւ ւնինք ծանուցանել Սրբոյ Հասարակութեան և մասնաւորաբար մեր Պատւոյ յաճախողներուն թե զբժշտութեամբ զաճառու առնը իբրա՝ ճարտարագիտական զանազան աստեղներով:

Մեզ գիտ՝ զը ամեն ինչ պիտի գտնէ շատ ամուր գրքերով:

Ունինք նաեւ Արժիւտի և արիւններու թմար ամանակ, նոյն զօրծու առննքը ծախուած քիմիքու գրոյ ԱՌԱՆՅ ամենապիտի յաւաքողութիւն մ'ունենալ:

Գիտութեան համար մեր Զաճախողներուն հաշտեանքներ վը յանձնեց և մեր սովորութեան համարն ալ հաշիւները ամիսը անգամ մը կը փակենք:

ԱՆՀԱՄԵՄԱՏ ԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՍՈՒԼ

30-րդ Հոգսն

1871-1880

ՔԱՆՍԵՆՈՐԴԱԼԵՐՈՐԴՐԵՆ

ԷՐ ԱՅԼ

ՊԱՅՄԱՆՔ

Ա. Մամիոյ բաժանորդ գրուել փափաքողները կրնան ուղղակի խմբագրութեան գիմն կամ հանդիսի Պատ. Գործակալներուն, որոց միջոցաւ կրնան ստանալ իրենց թերթերը:

ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Ըմանիա	—	ՄԵԾ. ԹՈՐՈՍ	ԷՅ. ՕՂԱՆԵԱՆ
Ընթրապ	—	»	ՅԱՐՈՒԹ. ՄԵՐՆԻԿԵԱՆ
Ըսանա	—	»	ՅԱԿՈԲ » Տ. ՊՈՂՈՍԵԱՆ
Գաֆիթ	—	»	ԿԱՐԱՊԵՏ » ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ
Երզնկա	—	»	ՊԱՐՈՅԻ » ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ
Էտիրնէ	—	»	ՄՈՎՍԵՍ » ՄԱԼԱՔԵԱՆ
Խարրերդ	—	»	ՌՈՒԲԵՆ » ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ
Կ. Պօլիս *	—		
Կիրասօն	—	»	ԳԱԼՈՒՍ. » ԲՏԻՇԵԱՆ
Հալէպ	—	»	ՅՈՎ. » ԹԻՐՅԱՊԵԱՆ
Մալաթիա	—	»	ԳՐԻԳՈՐ » Յ. ԹԱՇՃԵԱՆ
Ուարըր	—	»	ՅԱԿՈԲ » ԳԱՍԱՊԵԱՆ
Մարգուան	—	»	ԱԻԵՏԻՍ » Կ. ԿԻԻԼՊԵՆԿԵԱՆ
Պարաիզակ	—	»	ՍՏԵՓԱՆ » ՄԱԿԱՐԵԱՆ
Ռուսանի	}	Կեդրոնատեղի ուր պէտք է գիմն	
Եւ			
Պոլիարի	—	»	ՊՈՂՈՍ ԷՅ. ՊԱԼԵՆՅ ՌՈՍՏՈՒՄ
			MR. B. BALENTZ ROUSTCHOUK
Ռոստօրօ	—	»	ՆՇԱՆ ԷՅ. ԺԱՄԱԳՈՐԾԵԱՆ
Սաֆան	—	»	ԵԴՈՒԱՐԴ » ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
Սեբաստիա	—	»	ԱՐՄԵՆԱԿ » ԹՈՐԻՈՄԵԱՆ
Ֆիլիպէ	—	»	ԲԻԻԶԱՆԴ » ԶՈՐԵԱՆ

Ք. խմբագրութեան միջոցաւ բաժանորդագրուողը պարտաւոր են իրենց տարեկան կամ վեցամսեայ վճարումն ուղղակի խմբագրութեան ղրկելու:

* Ա. Պօլսոյ Գործակալութիւնն առայժմ ջնջում լինելով մեր Մեծ. Բաժանորդաց Յերմերն ուղղակի պիտի ղրկուին իրենց հասցէին: Հետեւապէս բաժանորդ գրուի փափաքողը իրան գիմն ուղղակի խմբագրութեան որոշակի նշանակելով նաեւ իրենց հասցէն:

Դ. Բաժանորդագրութիւնը վճարելի է ՅԱՆՆԻՍԻ Ե. ՊԱՆՈՍԻՅԱՆԻ ԳՐԱԺԱՎ և անուղղակի՝ ԹԴԹԱՊԵՐՈՒՄԻ (20 զրուշաց զրոշմէ մէկ մէծիտի հաշւով) կամ փոխ գրով՝ քաղաքի կամ Կ. ՊՕԼՏԱՅ. հրապարակի վրայ քաղաքած:

Ե. Խմբագրութիւնն ախտի գաղտնեցնէ ԹԵՐԹԵՐՈՒ աստուծոյն ախտ բաժանորդներուն որ մի քանի թիւ անոնայէ ետեւ կ'այսպէս թափեցինը ուղարկել:

Զ. Հրատարակութեան համար զրկուած, բայց ու է պատճառաւ անախդ մնացած յոգեւած ու գրուած կտ. չեն դրկուիր: ըրկուած յոգեւածը ԹԴԹԻՆ միայն մէկ երեսին վրայ պէտք է գրուած լինին ի դիւրութիւն:

Ը. Նշանակեալ անպատասխանի կ'մնան այսպիսի զանցառութեան աս. թիւ գրողէն ինքրուած ու է քաղաքագրութիւն:

Թ. Ընդունելի չեն անվար մտման կամ Թրար:

Կ. Խմբագրութիւնն պատասխանատու չէ այն բաժանորդաց որք քննց. անգափախութեամբ չեն անոնայ թերթերն, իսկ այն բաժանորդներն որ կանոնաւոր թերթերն չեն արարոր. ժամանակին կ'արտաւորին իմացնէ Խմբագրութեան, ասորին լրտեսայէ վերջ ու է այսօրինակ ասարկու. թիւնը ընդունելի չեն:

Թ. Պատի ժամուցութեան թերթիս մէջ ամեն նոր հրատարակութիւններ արցմէ երկ երկու օրինակ կ'ըրկուին Խմբագրութեան:

Ժ. Ա. Մամուլ կ'հրատարակէ նաեւ ժամուցութեան շատ չափաւոր գինեքով:

ԺԱ. Ա. Մամուլ կրթեալ անկում անցնու. անկումն կ'ըրկուին զրամական մասնաւոր վերջին:

ԺԲ. Ամեն նամակ, զորոյ վերջը եւայն պէտք քաղիր. Տեղեկն:

Հասցի:

Մ. Մամուրեան — Իզմիր

ՈՒ. Dismourzian — Smyrne

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

24	թիւի	դր.	արծ.	60	Գաղափար
12	»	»	»	30	»
1	»	»	»	3	»
24	»	»	»	10	Գաւառաց
12	»	»	»	25	»
1	»	»	»	3	»
24	»	»	»	15	Արտասանման
12	»	»	»	8	»

Non. Redaction
de la Revue Arménienne HANTESS
au couvent des R. P. P. Méchitharistes
N°1 Méchitharistengasse 4
VIENNE